

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2023

Ondřej Probošt

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Politické procesy 50. let v současné výuce dějepisu

Bakalářská práce

Autor: Ondřej Probošt
Studijní program: B0114A120001 Historie se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání
Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Forma: Prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová, Ph.D.
Oponent: Mgr. Michal Strobach, Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání bakalářské práce

Autor:	Ondřej Probošt
Studium:	F20BP0324
Studijní program:	B0114A120001 Historie se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Politické procesy 50. let v současné výuce dějepisu
Název bakalářské práce AJ:	Political Processes of the 1950s in Contemporary History Teaching

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce s názvem "Politické procesy 50. let ve výuce dějepisu" se zabývá problematikou politických procesů a představuje pojetí uvedeného tématu ve školních učebnicích a jejím uchopením pedagogů ve výuce. Teoretická část práce vychází z odborné literatury, vysvětluje funkci i druhy politických procesů 50.let a seznamuje s nejznámějšími politickými procesy této doby. Praktická část tvoří jádro bakalářské práce a komparuje kapitoly o politických procesech 50.let v současných dějepisných učebnicích. Předmětem praktické části textu je také pedagogický výzkum.

Literatura:

- GULOVÁ, Lenka – ŠÍP, Radim, *Výzkumné metody v pedagogické praxi*, Praha 2013
- JULÍNEK, Stanislav, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004.
- LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.
- PARKAN, František, *Didaktika dějepisu*, Praha 2014

Prameny:

- ČORNEJ, Petr a kol., *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*, Praha 2016.
- ČURDA, Jan a kol., *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*, Brno 2014.

Zadávací pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Irena Kapustová, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Michal Strobach, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	9.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval pod vedením Mgr. Ireny Kapustové, Ph.D. samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

.....

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Mgr. Ireně Kapustové, Ph.D. za její trpělivost, rady a odborné vedení celé práce. Dále chci také poděkovat své rodině za podporu a motivaci.

Anotace

PROBOŠT, Ondřej, *Politické procesy 50. let v současné výuce dějepisu*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové 2023, 51 s., Bakalářská práce.

Bakalářská práce s názvem *Politické procesy 50. let v současné výuce dějepisu* se zabývá situací v Československu po roce 1948, především politickými procesy a osudy neznámějších obětí. Teoretická část práce vychází z odborné literatury. Druhá část bakalářské práce komparuje jednotlivé kapitoly vybraných učebnic pro základní školy, týkajících se politických procesů 50. let v Československu. Výstupem bakalářské práce je výzkum na základě dotazníkového šetření o současné výuce politických procesů 50. let na základních školách.

Klíčová slova: politické procesy, komunistická strana, Československo, výuka dějepisu, moderní dějiny.

Annotation

PROBOŠT, Ondřej, *Political Processes of the 1950s in Contemporary History Teaching*, Hradec Králové: Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové 2023, 51 p., Bachelor thesis.

The bachelor's thesis entitled "Political Trials of the 1950s in Contemporary History Teaching" deals with the situation in Czechoslovakia after 1948, especially the political trials and the fate of the most famous victims. The theoretical part of the thesis is based on specialized literature. The second part of the bachelor thesis compares individual chapters of selected textbooks for primary schools concerning the political processes of the 1950s in Czechoslovakia. The output of the bachelor thesis is a questionnaire-based research on the current teaching of the political processes of the 1950s in primary schools.

Keywords: political processes, communist party Czechoslovakia, history teaching, modern history.

Obsah

Úvod	1
1 Politická situace v ČSR před rokem 1948.....	3
1.1 Sbližování s Moskvou.....	3
1.2 Národní fronta.....	4
1.3 Volby 1946	5
1.4 Marshallův plán	6
1.5 Cesta k únoru 1948	7
2 Upevňování moci komunisty po únoru 1948	8
3 Politické procesy	9
3.1 Sovětští poradci.....	10
4 Multiperspektivita a historické vědomí.....	10
5 Nejznámější politické procesy po roce 1948.....	12
5.1 Heliodor Píka	13
5.2 Milada Horáková	14
5.3 Vypořádání se s katolickou církví.....	15
5.4 Proces s hokejisty.....	16
5.5 Rudolf Slánský	18
6 Učebnice.....	20
6.1 Učebnice dějepisu	20
7 Analýza učebnic	20
7.1 Taktik	22
7.2 Fraus.....	24
7.3 SPN – pedagogické nakladatelství.....	26
8 Výzkum	29
Závěr	46

Seznam použitých pramenů a literatury	48
Prameny	48
Literatura.....	48
Webografie.....	50
Přílohy	51
Seznam grafů	51

Úvod

Tématem bakalářské práce je pro většinu z nás temné a smutné období politických procesů v 50. letech minulého století. Jedná se o období, kdy celé Československo procházelo po skončení 2. světové války dalším mohutným otřesem v podobě likvidace inteligence a nepohodlných osob, které se protivily vládnoucímu režimu. Ovšem na rozdíl od nacistického režimu v tom komunistickém stáli proti sobě vlastní spoluobčané. Téma bakalářské práce je zvoleno na základě vlastních zkušeností ze základní školy a průběžných pedagogických praxí. Bohužel z našich zkušeností, ale i ze zkušeností pedagogů a jiných žáků vyplývá, že značná část základních škol opomíjí téma politických procesů, které je velmi úzce propojeno s dalšími tématy jako např. komunistický převrat a upevňování moci komunismu či samotný život v komunistickém Československu. V jakém rozsahu se učitelé věnují politickým procesům v hodinách dějepisu? Jak se tématu věnují současné učebnice dějepisu?

První část práce, která je teoretická, se zabývá politickou situací před rokem 1948 a politickými procesy 50. let, tak jak toto období charakterizuje odborná literatura i dostupné prameny. V úvodní části jsou kompilovány informace z odborných publikací, kterých k tématu politických procesů v 50. letech existuje mnoho, jako např. publikace od autorů Karla Gabauera, Jana Stříbrného nebo Bedřicha Utitze. Práce vychází hlavně z publikací: *Komunistický režim a politické procesy v Československu* od Karla Kaplana a Pavla Palečka, *Politické procesy v Československu 1949-1953* od Veroniky Halamové a ze sborníku *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“* uspořádaného Jiřím Pernesem.

Druhá část práce, která je praktická, je založená na metodách pedagogického výzkumu. V první části se výzkum zaměřuje na prezentaci informací o politických procesech 50. let ve třech vybraných učebnicích pro základní školy, které jsou v současné době na základních školách využívány. Analyzované učebnice jsou od nakladatelství *Taktik, Fraus* a *SPN – pedagogické nakladatelství*. Cílem této části je provedení obsahové analýzy kapitol učebnic, které se vztahují k politickým procesům 50. let, a jejich následné porovnání. Druhou částí a výstupem celé bakalářské práce je dotazníkové šetření zaměřené na výuku politických procesů 50. let v současné výuce dějepisu na základních školách. Hlavním cílem dotazníkového šetření bylo získat od žáků informace o znalosti

nejznámějších politických procesech v 50. letech, o současné výuce politických procesů na základních školách a druhotně i prohloubit znalosti žáků o politických procesech.

V teoretické části jsou získávány informace z odborné literatury. Při práci s odbornou literaturou využíváme heuristickou metodu, analýzu a kompilaci textu. V praktické části využíváme pojmovou analýzu, textovou analýzu, textovou kompilaci a kvantitativní dotazníkové šetření.

1 Politická situace v ČSR před rokem 1948

Mnichovská dohoda podepsaná 30. září 1938 rozhodla o budoucím osudu a vývoji tehdejšího Československa. Většina občanů dohodu odmítla, včetně vojenských i vládních špiček a sám prezident Edvard Beneš byl otřesen zradou západu, v čele s Velkou Británií a Francií. V očích prezidenta Beneše ztratily západní mocnosti důvěru, a proto se později obrátil na hegemonu východu, Sovětský svaz.

1.1 Sbližování s Moskvou

Prezident Beneš byl již v červnu roku 1941 uznán Sovětským svazem za oficiálního československého představitele a podpořen byl i jeho cíl poválečné obnovy Československé republiky v předmnichovských hranicích.¹ O dva roky později byla zprostředkována schůzka mezi prezidentem Benešem a generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu Stalinem v Moskvě. Cesta do Moskvy byla podle prezidenta Beneše diplomatický čin zakončující celou politickou, válečnou a osvobozenou linii.² Na setkání byla uzavřena československo-sovětská smlouva. Sjednaná smlouva umožnila modifikovat Sovětskému svazu politiku ve Střední Evropě podle vlastních zájmů a ze strany prezidenta Beneše se jednalo o snahu získat si důvěru Stalina.³ Jednání v Moskvě nastiňovala směr budoucího poválečného vývoje v Československu, na který měla vliv londýnská exilová vláda v čele s prezidentem Benešem a komunistický exil v Moskvě.

Dalším zlomovým bodem pro budoucí politickou orientaci Československé republiky byla březnová moskevská jednání o složení nové vlády a vládním programu, uskutečněná v roce 1945. Exilová londýnská reprezentace na jednání nepřivezla žádný návrh programu a nemohla tak konkurovat takticky propracovanému programu komunistů. Z jednání mimo jiné vzešlo uskupení šesti povolených politických stran, které se musely podílet na vládě. Přijatý komunistický program potvrzoval vzrůstající moc a vliv komunistů v československém exilu i v domácím protinacistickém odboji. Stále více se potvrzoval zájem Sovětského svazu budovat v Evropě postupnou sféru vlivu,

¹ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 20.

² Edvard BENEŠ, *Šest let v exilu a druhé světové války*, Praha 1946, s. 362.

³ Jiří KOČIÁN, *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, Praha 1993, s. 2.

kteřé napomáhal i postup Rudé armády do českých zemí a přesun mocenskopolitického těžiště československých zájmů z Londýna do Moskvy.⁴ Členové nové vlády byli přijati podle návrhu komunistů a sami komunisté rozdělili svoji stranu na českou a slovenskou, v důsledku toho dosáhli jedné třetiny ve vládě.

Velký dojem na československou reprezentaci a samotného prezidenta Beneše udělal Stalinův projev, který měl později velké ohlasy u československých politiků. *„My si přejeme, aby všichni byli spojenci bez ohledu na to, zda malí či velcí, a aby si při tom každý zachoval svoji nezávislost a vnitřní život si upravil podle svých ideologií a tradic“*... *„Sovětský svaz se nebude vměšovat do vnitřních věcí svých spojenců.“*... *„Nemůže být řeči o žádné hegemonii Sovětského svazu.“*⁵

Podle Benešových pamětí, prezident dostával z domova informace, že většina lidu v Československu nejsou komunisté ani jejich přívrženci, ale zároveň schvalují postup prezidenta a smlouvy se Sovětským svazem.⁶ Dále prezident Beneš uvádí, že po mnichovské dohodě a vzhledem k tomu, že po válce bude Československo sousedit se Sovětským svazem, lid vnímá orientaci vlády jako správný směr.⁷ Nálada v Československu byla příznivě nakloněna Sovětskému svazu. Komunistická strana působila na velkou část obyvatelstva lákavě, protože jak se vyjádřil ve svých spisech Gottwald: *„Národ hledá jiného vůdce a tím může být jedině dělnická třída a my, komunistická strana jako strana dělnické třídy.“*... *„A o to právě jde, abychom se prosadili jako vedoucí síla.“*... *„Strana má čistý štít, lid ji vidí jako stranu lidovou a jako stranu obětavých bojovníků.“*⁸

1.2 Národní fronta

První poválečná vláda byla jmenována v dubnu 1945 v Košicích. Politické strany nové vlády se sdružovaly v tzv. Národní frontu Čechů a Slováků, která se skládala z národních socialistů, sociálních demokratů, lidovců, slovenských demokratů, československých komunistů a slovenských komunistů. Jednalo se o sdružení

⁴ Jiří KOCIÁN, *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, Praha 1993, s.7.

⁵ Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s.23.

⁶ Edvard BENEŠ, *Paměti*, Praha 1947, s. 423–424.

⁷ *Tamtéž*, s. 423–424.

⁸ Klement GOTTWALD, *Spisy XII*, Praha 1955, s. 13–25.

socialistických stran bez opozice a pod vedením komunistické strany. Klement Gottwald se v této vládě stal místopředsedou a odmítl Benešovu nabídku stát se předsedou s odůvodněním, že západní státy by komunistu v čele vlády nepřijaly.⁹ Předsedou vlády se stal Zdeněk Fierlinger, sociální demokrat. Gottwald potřeboval dokázat schopnost spolupráce „provýchodních“ a „prozápadních“ politiků, a proto do čela některých ministerstev byli jmenováni nestraníci, jako byli Jan Masaryk, Zdeněk Nejedlý či Ludvík Svoboda.¹⁰ Pro komunisty fungovala Národní fronta jako nástroj získání postupné moci a jen pokud plnila tuto roli, měli komunisté zájem udržet Národní frontu fungující. Nekomunistické strany zase vnímaly Národní frontu jako záruku demokratického vývoje státu, čímž se od komunistů zásadně lišily.¹¹ Prezident Beneš zastával roli nestranického a nadstranického nejvyššího úředníka, který respektoval rozhodování vlády a Národní fronty a udržoval si vedoucí postavení v zahraniční politice.¹²

Komunistická strana nejenže obsadila strategická ministerská křesla, ale vliv strany se přesunul i na nižší správní pozice. Její moc sílila v národních výborech, v zájmových organizacích nebo v odborech, kde se opírali především o dělnictvo a vedoucí pozice v různých závodech. Postupně stoupal počet příznivců a členů komunistické strany, který během několika měsíců dosáhl jednoho miliónu členů a strana měla tak nejhustší organizační síť, díky které pronikla do všech obcí.¹³

1.3 Volby 1946

První volby do parlamentu od konce války se konaly 26. května 1946 a v českých zemích bylo ve hře celkem 231 poslaneckých křesel.¹⁴ Voleb se účastnily pouze strany Národní fronty, která se ale rozšířila o další dvě slovenské politické strany, a to o Stranu svobody a Stranu práce. Volby byly povinné, kandidátní listiny vázané a volební právo bylo odebráno Němcům, Maďarům a kolaborantům. Dokonce věk aktivního volebního práva byl snížen na 18 let. Do voleb byly zavedeny tzv. bílé lístky pro nerozhodnuté voliče, ale také se jednalo o taktický tah komunistů, kteří tak chtěli snížit volební procenta

⁹ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 26.

¹⁰ *Tamtéž*, s.27.

¹¹ Jiří KOCIÁN, *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, Praha 1993, s.13.

¹² *Tamtéž*, s.41.

¹³ *Tamtéž*, s. 46–47.

¹⁴ Miroslav IVANOV, *Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové*, Praha 2008, s. 90.

ostatních stran. Mezi stranami propukla mohutná rivalita a volby byly doprovázeny velkými volebními kampaněmi, které Československo doposud nezažilo. Komunistická strana se stala květnovými volbami nejsilnější Československou stranou a celkem se slovenskými komunisty získala 114 křesel. Gottwaldovi k výhře pomohla srozumitelná volební kampaň pro každého pracujícího člověka, postavená na vlasteneckém a budovatelském základě. Prezident Beneš pověřil Gottwalda sestavením nové vlády, která se skládala podle předvolebního přání demokratických stran ze všech stran Národní fronty.¹⁵

1.4 Marshallův plán

Zásadní zlom ve vztahu USA a Sovětského svazu nastal v polovině roku 1947 a souvisel s Trumanovou doktrínou a Marshallovým plánem na obnovu poválečné Evropy. Autorem plánu byl americký ministr zahraničních věcí George Catlett Marshall, který tvrdil, že se jedná pouze o pomoc Evropě, zaměřenou pouze proti hladu a chudobě a nikoli proti doktríně.¹⁶ Sovětský svaz však spatřoval v tomto plánu ohrožení svého postavení v Evropě a s ním spojené ohrožení sféry vlivu. Československo plán na obnovu zaujal, což bylo pro Stalina nepřijatelné, a proto v červenci odjela do Moskvy delegace československé vlády v čele s Gottwaldem. Na jednání Stalin vyjádřil svoji krajní nespokojenost. Podle jeho názoru se západ snažil vytvořit blok západních států, který by izoloval Sovětský svaz¹⁷. Dále Stalin upozornil, že přijetím Marshallova plánu by byly porušeny spojenecké dohody a narušeny dobré vztahy mezi oběma zeměmi.

Na základě zmíněných skutečností se vedení Sovětského svazu rozhodl nastolit mocenský monopol komunistické strany v zemích pod vlivem Sovětského svazu, kam patřilo i Československo. Nekomunističtí poslanci však i nadále považovali spojení se SSSR za záruku státní bezpečnosti s ohledem na možné německé nebezpečí.¹⁸

¹⁵ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 30–31.

¹⁶ Marek LOUŽEK – Jindřich DEJMEK, *Marshallův plán: šedesát let poté*, Praha 2007, s. 163.

¹⁷ Karel KRÁTKÝ, *Marshallův plán*, Plzeň 2010, s. 373.

¹⁸ Jiří KOCIÁN, *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, Praha 1993, s.60.

1.5 Cesta k únoru 1948

Za začátek únorového převratu se považuje série politických afér a krizí. Zmínit můžeme například Mosteckou špionážní aféru¹⁹ nebo tzv. krabičkovou aféru²⁰. Nejzásadnější krize nastala však až po rozhodnutí ministra Václava Noska odvolat osm nekomunistických velitelů SNB a na uvolněná místa dosadit členy komunistické strany. Ministři z Národně socialistické strany se ohradili vůči postupu ministra Noska a obvinili ho z reorganizace bezpečnostního sboru bez vědomí vlády.²¹ Po řadě politických jednání vláda nakonec rozhodla, aby ministr Nosek své rozhodnutí o odvolání velitelů SNB zastavil.²² Neúspěšná apelace na Václava Noska zapříčinila podání demise dvanácti ministrů (menšina).²³ Tuto situaci uvítal předseda vlády Gottwald, kterému se tak podařilo vyprovokovat střetnutí, na které komunisté již dlouho čekali. Klement Gottwald trval na demisi ministrů a přišel s návrhem řešení krize v podobě jmenování nové vlády složené převážně z komunistů. Ve státě vypukly komunistické demonstrace a 24. února byla uspořádána generální stávková. Beneš pod velikým tlakem a ze strachu z možné sovětské vojenské intervence přijal 25. února demisi ministrů. Prezident Beneš tímto zásadním krokem umožnil Klementu Gottwaldovi personálně přetvořit vládu podle svého přání.

Na Václavském náměstí Klement Gottwald následně pronesl svůj známý proslov: *„Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak jak byly podány, přijal...“*²⁴

¹⁹ Předseda obranného zpravodajství Bedřich Raicin vyvolal aféru na základě jeho tvrzení, že v Československé armádě existuje domnělá spiklenecká skupina Sever, která chce vyvolat státní převrat. Následkem toho v armádě probíhaly velké čistky.

²⁰ Aféra vyvolaná na základě pokusu o atentát na Petra Zenkla, Jana Masaryka a Prokopa Drtínu. Jmenování měli obdržet krabičku od parfému, ve kterém byla výbušnina, ovšem ani jedna nevybuchla. Komunistický ministr vnitra Václav Nosek nařídil vyšetřování, na základě kterého dospěl k názoru, že se o výbušninu nejednalo, a že si domnělou výbušninu Zenkl, Masaryk a Drtina poslali sami. Proto ministr spravedlnosti Drtina podnikl vlastní vyšetřování, které odhalilo, že balíčky poslal krajský sekretariát KSČ v Olomouci.

²¹ Jiří KOCIÁN, *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*, Praha 1993, s.71.

²² *Tamtéž*, s.71.

²³ Ministři očekávají, že demisi prezident Beneš nepřijme, rozpustí vládu a vyhlásí nové volby.

²⁴ Jonko TOTEV, *Únor 1948*, dostupné online (<http://www.totalita.cz/1948/1948.php>), [citováno 14.11.2022]

Po dlouhém úsilí komunistů získat monopol moci v republice se Československo nakonec stalo nesvobodným státem, ve kterém se odehrálo mnoho vykonstruovaných politických procesů, které se staly symbolem padesátých let v Československé republice.

2 Upevňování moci komunisty po únoru 1948

Po přijetí demise dvanácti demokratických ministrů a schválení nových komunistických členů vlády došlo k absolutnímu převzetí moci komunistickou stranou v čele s Klementem Gottwaldem. Prezident Beneš odmítl podepsat komunistickou ústavu a v červnu roku 1948 abdikoval. Národní shromáždění poté Klementa Gottwalda zvolilo prvním komunistickým prezidentem. Ministr informací Kopecký hrdě prohlásil: „*Pražský hrad – to je náš Kreml, odtud vychází moc nejvyšší*“.²⁵

Strana se nyní mohla zaměřit na uplatnění totální moci nad společností. Všude po celém Československu bylo mnoho nepřátel, které strana musela odhalit a vypořádat se s nimi. Akční výbory Národní fronty začaly provádět čistky nejen v armádě, ale i v průmyslových podnicích a ve školách.²⁶ V průběhu únorových událostí Gottwald ujišťoval občany, že represe nebudou, ale v březnu 1948 bylo několik set občanů uvězněno za činy v době vládní krize.²⁷ Komunisté úmyslně porušovali zákony, které si upravovali podle své potřeby a nedbali na dodržování občanských a politických práv.²⁸ Nastalo období pronásledování z politických, třídních i jiných důvodů, které postihovalo čím dál větší počet obyvatel.²⁹ Perzekuce se staly nedílnou součástí komunistického vládnutí. Pronásledování byli političtí odpůrci, armádní důstojníci, církevní představitelé, a nakonec i někteří komunisté. Svě oběti přinesla i kolektivizace zemědělství. Perzekuce často postihla celé rodiny včetně dětí.³⁰

²⁵ Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa, Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Brno 2009, s. 116.

²⁶ Jindřich FRANČEK, *Zločin a Trest v Českých dějinách*, Praha 2000, s. 397.

²⁷ *Tamtéž*, s. 101–102.

²⁸ Karel KAPLAN – Pavel, PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s.20.

²⁹ *Tamtéž*, s.22.

³⁰ *Tamtéž*, s. 22–23.

3 Politické procesy

Za jeden z hlavních represivních projevů komunistické strany jsou považovány vykonstruované politické procesy, které byly nedílnou součástí prvního desetiletí po nástupu komunistického režimu. Byly způsobem realizace oficiální politiky a jednalo se o faktor, o který se komunistická strana opírala. Procesy ovšem postihovaly i některé z těch, kteří procesy sami připravovali. Jedná se o soudní případy, ve kterých rozhodovaly především politické, nikoli justiční orgány a jednoznačně porušovaly lidská práva a svobody ukotvené v ústavě.³¹

„Obžalované justice nejdříve soudila podle zákona na ochranu republiky č. 50 z roku 1923. Od října 1948 platil zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231. Od 1. srpna 1950 do ledna 1962 se trestné činy politické povahy soudily podle trestního zákona č. 86. Každý z těchto tří zákonů se od předešlého lišil větší tvrdostí ...“³²

Politické procesy sloužily komunistům k prosazení mocenského monopolu, k zajištění režimu a napomáhaly k prosazení Stalinových plánů. Procesy umožňovaly likvidaci skutečných i domnělých odpůrců režimu a měly ideologické poslání. V průběhu líčení byly falšovány důkazy, přiznání obžalovaných bylo vynucováno fyzickými a psychickými nátlaky i mučením.³³

Nejvíce politických procesů proběhlo v 50. letech. Jednalo se o procesy s největším počtem obětí a s nejtvrďšími tresty. Celkový počet obětí politicky motivovaných a vojenských procesů činí 220 tisíc. Pokud je ale znásobíme příslušníky rodin, tak bylo přímo postiženo kolem milionu občanů.

Každý politický proces byl rozdělen podle široké politické koncepce a žalovaných trestných činů, který zasáhl všechny sociální vrstvy. Do první skupiny spadají procesy, jejichž cílem bylo potvrdit oprávněnost únorového převratu v roce 1948, nastolit a zabezpečit komunistickou moc ve státě a zlomit jakýkoliv odpor proti režimu. Do této skupiny patří procesy s výrobcí letáků, procesy s příslušníky Sokola a Junáka, procesy

³¹ Karel KAPLAN, *Politické procesy 50. let v Československu*, in: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*, edd. J. Pernes – J. Foitzik, Brno 2005, s. 107.

³² Karel KAPLAN – Pavel, PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s.38.

³³ Veronika HALAMOVÁ, *Politické procesy v Československu 1949–1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*, Ostrava 2014, s. 16.

s bývalými funkcionáři politických stran, procesy se sociálními demokraty, trockisty nebo velký proces s M. Horákovou.³⁴ Druhou skupinu tvořily procesy, které byly nástrojem uskutečňování oficiální politiky budování základů komunistického režimu a státního zřízení, jako např. procesy politicky motivované, monstrprocesy, procesy s církví a vojenské procesy.³⁵ Početné byly také procesy hospodářské, které sloužily jako nástroj kolektivizace.

3.1 Sovětští poradci

Do Československé republiky v roce 1949 přijeli první dva tzv. sovětští poradci, kteří začali velmi úzce spolupracovat se státní bezpečností (StB). Krátce po příchodu vzniklo ministerstvo národní bezpečnosti, na kterém působili s takřka neomezenou pravomocí.³⁶ První dva později vystřídal celý útvar sovětských poradců, operujících v StB.³⁷ Poradci byli řízeni Moskvou a do vyšetřování politických procesů zaváděli sovětskou praxi. Poradci svým příchodem zavedli účinnější formy vyšetřovacích postupů a metod ze Sovětského svazu. Od samého začátku kritizovali postupy StB při výsleších a zavedli metody jako např. dlouhodobé nepřetržité výslechy, noční výslechy, odpírání stravy, pobyt v temnici nebo prosazovali velký psychický nátlak v podobě zatčení rodin obviněných.³⁸

4 Multiperspektivita a historické vědomí

Politické procesy mohou být i v dnešní době pro část obyvatel velmi kontroverzní téma. Stále totiž existují lidé, kteří vykonstruované procesy obhajují nebo celkově zlehčují komunistické nezákonné jednání a brutalitu.³⁹ Proto je vhodné se v této práci věnovat

³⁴ Karel KAPLAN, Politické procesy 50. let v Československu, in: Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“, edd. J. Pernes – J. Foitzik, Brno 2005, s. 110.

³⁵ *Tamtéž*, s. 110–111.

³⁶ *Tamtéž*, s. 110.

³⁷ Karel KAPLAN, Kronika komunistického Československa, Klement Gottwald a Rudolf Slánský, Brno 2009, s. 139.

³⁸ Veronika HALAMOVÁ, Politické procesy v Československu 1949–1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti, Ostrava 2014, s. 48.

³⁹ *Soud zamítl žalobu na KSČM a Semelovou kvůli výrokům o Horákové a roku 1968*, dostupné online (<https://radiozurnal.rozhlas.cz/soud-zamitl-zalobu-na-kscm-a-semelovou-kvuli-vyrokum-o-horakove-a-roku-1968-6244914>)

i pojmům multiperspektivita a historické vědomí, v jejichž rámci je možné nalézt cestu při posuzování historických událostí.

Všechny historické jevy mohou být interpretovány a rekonstruovány z různých pohledů, které reflektují informace a zájmy těch, kdo je interpretují.⁴⁰ Velkou roli hraje také, na co která generace klade důraz. Tzv. multiperspektivita je proces, ve kterém zohledňujeme autorův pohled k pohledu vlastnímu. Proces obsahuje pochopení, že my sami máme názory, které reflektují naše stanoviska a jednostrannosti.⁴¹ Každý člověk má své předsudky, které se vytvářejí na základě informací z pramenů, ale také na základě určitých stereotypů a předpojatostí. S tím souvisí i fakt, že lidé jsou dětmi své doby a jejich pohledy jsou ovlivněny generací, ke které patří.⁴² Proto je potřeba přijmout myšlenku, že existují i jiné možné názory na danou problematiku, než jsou ty naše. Multiperspektivita umožňuje větší rozsah historické analýzy událostí, v rámci kterých vznikají konfliktní interpretace, do kterých každý člověk vkládá vlastní záměry, které jsou založeny na jejich preferujících názorech.⁴³ Proces multiperspektivity tedy umožňuje příležitost k širšímu studiu určitého problému a vytváří plastický obraz doby, který může poutat svou možností širšího pochopení jednání lidí v historických situacích.⁴⁴

S našimi názory, předpojatostmi a předsudky v rámci historických událostí souvisí také tzv. historické vědomí, které je vytvářeno na základě zpřítomňování minulého, umožňuje člověku orientaci ve světě a je součástí každodenních životních zkušenostech.⁴⁵ Jedná se o vědomí, které je „*schopno posuzovat minulost podle ní samé, nikoli podle měřítek a předsudků současné doby.*“⁴⁶ Na dějiny není možné pohlížet zcela nezaujatě, protože často je lidské hodnocení historie ovlivněno např. jejich politickou orientací. Historické vědomí vzniká na základě několika složek, např. prožitou historickou událostí, osobní předávanou zkušeností mezi generacemi, informačním kanálem jako jsou např. média nebo škola a také politickou ideologií. Konkrétně politické

⁴⁰Robert STRADLING, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004, s.7.

⁴¹ *Tamtéž*, s.10.

⁴² *Tamtéž*, s.12–13.

⁴³ *Tamtéž*, s. 14–19.

⁴⁴ *Tamtéž*, s 53.

⁴⁵ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu dějepisu*, Ostrava 2009, s. 150.

⁴⁶ Jiří ŠUBRT – Jiří VINOPAL, *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*, Praha 2013, s. 14.

ideologie a politické režimy jsou rozhodující pro konstrukci oficiálního výkladu dějin v dané době.

S komunistickou ideologií souvisí propaganda komunistické strany, která postihla i děti ve školách. Komunisté se snažili působit na mládež i mimo školu v rámci mimoškolní výchovy jako byla školní družina nebo organizace Pionýr, jehož hlavní funkcí bylo politické vychovávání.⁴⁷ V rámci socialistického školství byla vyvíjena snaha na uplatňování sovětských školních postupů a poznatků ze školství. Škola se stala institucí, která měla za úkol vychovat ideologicky loajální občany, kteří budou aktivně budovat socialistické zřízení. K tomu napomáhaly nejrůznější výzdoby školních prostor, úpravy učebnic a literatury v duchu socialismu a spojenectví mezi Československem a SSSR. Na přelomu 40. a 50. let se vedení KSČ rozhodlo, že v nových učebnicích musí převažovat komunistická ideologie, díky které budou žáci loajální ke komunistické straně a SSSR.⁴⁸ Školy byly masově zapojovány do různých propagandistických akcí, např. i do procesu s Miladou Horákovou, v rámci kterých požadovaly tvrdé tresty pro zrádce republiky.

5 Nejznámější politické procesy po roce 1948

V rámci politických procesů po roce 1948 jsou zvoleny osobnosti z různých skupin politického a společenského spektra, které byly neprávem odsouzeny v 50. letech 20. století v rámci politických procesů, z důvodu možného odporu proti komunistické straně. Konkrétně se jedná o procesy s válečným hrdinou generálem Heliodorem Píkou, který se stal obětí čistky československé armády, v rámci procesů s nekomunistickými politickými funkcionáři jsem se zaměřil na osobnost Milady Horákové. Dále byla vybrána osobnost generálního tajemníka komunistické strany Rudolfa Slánského, který byl jedním z nejmocnějších mužů komunistické strany, ovšem v rámci uměle vytvořeného spikleneckého centra v komunistické straně na přání Stalina se stal obětí vykonstruovaného politického procesu. Práce se také zaměřuje i na osobnost faráře Josefa Toufara, jehož kauza přispěla k vypořádání komunistické strany s katolickou církví.

⁴⁷ Jiří KNAPÍK, *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*, Opava 2014, s.47.

⁴⁸ Pavlína KROUPOVÁ, *Prosazování komunistické ideologie do školní výchovy dětí a mládeže*, in: *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948-1989*, Praha 2020, s.121.

V rámci sportovního světa se práce snaží přiblížit procesy s hokejovými reprezentanty v padesátých letech.

5.1 Heliodor Píka

Pro komunistický režim bylo velmi důležité ovládnout všechny bezpečnostní složky v tehdejším Československu. To se týkalo i ozbrojených sil ČSR, kde komunistickými čistkami armáda přišla do roku 1951 o více než 4800 generálů a důstojníků, což narušilo její akceschopnost.⁴⁹ Mnoho generálů a důstojníků bylo obviněno ze zrady za války, ze spolupráce s některou západoevropskou zpravodajskou službou, nebo dokonce ze spolupráce s gestapem.⁵⁰

Mezi obviněnými byl i generál Heliodor Píka narozen 3.července 1897. Píka se v průběhu 1. světové války stal příslušníkem československých legií.⁵¹ Po vzniku Československé republiky se v roce 1932 stal vojenským atašé v Rumunsku. Do Československa se vrátil až v roce 1937, ale po okupaci Československa odešel znovu do Rumunska, kde organizoval přechody československých občanů do emigrace.⁵² V roce 1941 se Píka stal náčelníkem vojenské mise Československé republiky v SSSR, kde se podílel na formování československých jednotek. Píka také ve SSSR prosazoval politiku londýnské exilové vlády, díky čemuž se dostal do sporu i s Klementem Gottwaldem a dalšími komunisty. V SSSR Píka získal přehled o nelidských podmínkách v sovětských gulazích a o praktikách komunistických funkcionářů, což se stalo neoficiálním důvodem k jeho pozdější likvidaci. Po návratu do Československé republiky získal hodnost divizního generála a začal působit na generálním štábu československé armády. Heliodor Píka jako válečný hrdina chtěl budovat v Československu demokratický stát, ale již v březnu byl spolu s dalšími dvaceti šesti generály odvolán z funkce z důvodu jeho záporného postoje k lidově demokratickému zřízení. Brzy bylo na Heliodora Píku uvaleno obvinění ze špionáže a z vlastizrádné činnosti ve prospěch Velké Británie. Toto obvinění bylo vzneseno mimo jiné z důvodu očisty velitelského sboru československé

⁴⁹ Karel KAPLAN – Pavel, PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s.85.

⁵⁰ *Tamtéž*, s.85–86.

⁵¹ *Vojenské osobnosti Československého odboje 1939–1945*, Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2005, s.228.

⁵² Antonín BENČÍK – Karel RICHTER, *Vražda jménem republiky*, Praha 2006, s. 104.

armády v rámci tzv. zostřování třídního boje. Velkou roli v celém případě hrály také Píkovy četné styky a kontakty na zahraniční představitele, které získával během své odbojové činnosti i ve své poválečné funkci na generálním štábu. Heliodor Píka byl zatčen a tvrdě vyslýchán na hradčanském „Domečku“ a v Pankrácké věznici. Soudní přelíčení konané od 26.ledna do 29.ledna 1949 odsoudilo Píku k vyloučení z armády a k trestu smrti.⁵³ Po neúspěšné žádosti o milost byl Píka 21.6. 1949 popraven.

5.2 Milada Horáková

Mezi nejznámější politické procesy na území Československa patří proces s Miladou Horákovou, který se stal známým a významným díky několika prvenstvím. Jednalo se první monstrproces v ČSR vedený sovětskými poradci, kteří do vykonstruovaného procesu zahrnuli své zkušenosti ze SSSR. Celý proces doprovázela mohutná komunistická propaganda, která měla z procesu udělat vzorové veřejné přelíčení.⁵⁴ Cílená propaganda z Milady Horákové udělala zrádkyni republiky a lidé ovlivnění propagandou masově volali po jejím odsouzení a smrti. I přesto, že v komunistickém Československu bylo odsouzeno mnoho osob v politických procesech, kde byly vyneseny tresty smrti nebo dlouholeté žaláře, proces s Miladou Horákovou se stal opravdovým symbolem komunistické zvěle a pošlapání základních principů humanity a právního státu.⁵⁵

Poté, co Milada Horáková vystudovala Právnickou fakultu v Praze, stala se od roku 1926 členkou Československé strany národně socialistické. V průběhu 2. světové války aktivně spolupracovala s odbojovými organizacemi, byla také zatčena gestapem, tvrdě vyslýchána a vězněna např. v Malé pevnosti v Terezíně a později ve věznici v Aichachu. Po osvobození Československé republiky se Milada Horáková věnovala opět politice. Byla členkou parlamentu ČSR, členkou Ústředního výboru Československé strany národně socialistické a stala se předsedkyní Rady československých žen.⁵⁶ Po smrti Jana Masaryka se vzdala poslaneckého mandátu, byla členem tzv. národně socialistické

⁵³ *Vojenské osobnosti Československého odboje 1939–1945*, Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2005, s. 228.

⁵⁴ Pavlína FORMÁNKOVÁ – Petr KOURA, *Žádáme trest smrti*, Praha 2008, s.20.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 19.-20.

⁵⁶ *Životopis Milady Horákové*, dostupné online (<https://miladahorakova.cz/zivotopis/>), [citováno 12.10.2022]

„politické šestky“ a nadále udržovala kontakty se členy Československé strany národně socialistické v exilu, kterým posílala informace o dění v republice.⁵⁷ Milada Horáková byla zatčena v září 1949 a společně s ní byli zatčeni další členové nekomunistických stran. Proces s Miladou Horákovou a s dalšími dvanácti souzenými, někdy též označován jako „proces se záškodnickým spiknutím proti republice,“ začal 31. května.⁵⁸ Milada Horáková byla obviněna z velezrady a ze špionáže. Rozsudek byl vydán 8. června 1950, Horáková v něm byla odsouzena (společně se Závěšem Kalandrou, Janem Buchalem a Oldřichem Peclem) k trestu smrti, který byl vykonán 27. června 1950 v pankrácké věznici.⁵⁹ *„Zdá se být těžko pochopitelné, že země, která nedlouho předtím patřila k nejdemokratičtějším státům na evropském kontinentě, se stala místem, kde miliony lidí bez ostychu požadovaly vraždu svých třinácti spoluobčanů, z nichž většina patřila ještě nedávno k politické, hospodářské či kulturní elitě státu.“*⁶⁰

5.3 Vypořádání se s katolickou církví

Komunistická strana se v Československu snažila ovládnout společnost a vyhraňovala se ostře proti všem odlišnostem od kulturního, politického a duchovního marxistického vnímání světa.⁶¹ V tomto směru byl střet s katolickou církví v Československé republice nevyhnutelný. Církevní politika KSČ si kladla za cíl odříznout katolickou církev od centra jejího řízení Vatikánu, který byl považován za nástroj amerického imperialismu, a dostat národní církve plně pod kontrolou státu.⁶² Výsledkem této snahy KSČ bylo zatčení stovky církevních hodnostářů a kněží, kteří byli souzeni v tzv. církevních procesech. Procesy měly poukázat na kláštery a řády jako na objekty podílející se na nepřátelské politice Vatikánu namířené proti lidově demokratickému zřízení v Československu.

⁵⁷ HORÁKOVÁ, MILADA, ROZ. KRÁLOVÁ (25. 1. 1901 PRAHA – 27. 6. 1950 PRAHA PANKRÁČ), dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/horakova-milada-25-1-1901/>)

⁵⁸ Tamtéž, dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/horakova-milada-25-1-1901/>)

⁵⁹ Karel KAPLAN, *Největší politický proces M. Horáková a spol.*, Praha 1995, s. 155.

⁶⁰ Pavlína FORMÁNKOVÁ – Petr KOURA, *Žádáme trest smrti*, Praha 2008, s.20.

⁶¹ Jaroslav CUHRA, *Církevní procesy*, in: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*, edd. J. Pernes – J. Foitzik, Brno 2005, s. 147

⁶² Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 73.

Již v roce 1950 se konal monster proces, do kterého bylo vybráno deset představitelů církevních řádů, kteří byli obviněni z přípravy protistátního spiknutí, špionáže pro Vatikán a spolupráce s gestapem.⁶³ V procesu byly vyneseny rozsudky jednoho doživotí a dlouhodobých trestů vězení. Na tento monster proces navázala tzv. Akce K, jejímž cílem byla likvidace klášterů a mužských řeholních řádů. Mniši museli opustit své kláštery a byli přesunuti do vybraných klášterů především v pohraničí na odlehlých místech, kde museli pracovat v zemědělství, v lese a na těžkých pracích. Výsledkem celé akce bylo zabavení většiny klášterů, které většinou obsadila armáda, a demolování církevního majetku.

Do rámce vypořádávání s katolickou církví komunisty spadá případ faráře Josefem Toufara v kauze tzv. číhošťského zázraku, který komunistická strana využila k pozdějším procesům s církví a církevními řády. Jednalo se o jeden z chystaných procesů na přelomu let 1949–1950. V obci Číhošť 11. ledna 1949 se v místním kostele při kázání kněze Josefa Toufara rozpochoval kříž na oltáři. Lidé v této události spatřovali boží zázrak. O celou kauzu se začala zajímat státní bezpečnost, která prohlásila, že se jedná o podvod zinscenovaný farářem Toufarem. Po několika dnech byl Josef Toufar zatčen a podroben brutálnímu výslechu. Vyšetřovatelé podrobovali Toufara silnému nátlaku, aby podepsal doznání, ve kterém prohlašuje, že pohyb kříže zinscenoval on sám na přání Vatikánu a vatikánského diplomata v Československu de Livy.⁶⁴ Toufar pro brutálních výsleších nakonec doznání podepsal. Brzo poté 25. února Josef Toufar na následky výslechu a mučení zemřel.

5.4 Proces s hokejisty

Komunistické procesy zasáhly i kromě vojenské, politické, hospodářské a církevní oblasti i oblast vrcholového sportu. Proces s československými hokejisty, kteří byli křivě obviněni z vlastizrady, patří k jednomu z nejtemnějších období československého sportu. V letech 1947 a 1949 českoslovenští hokejisté zvítězili v mistrovství světa v ledním hokeji v Praze a ve Stockholmu. Československý tým měl

⁶³ Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 77.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 75.

odletět 11. března 1950 na další mistrovství světa do Londýna, ovšem let byl v poslední chvíli odložen z důvodu neudělení víz dvěma rozhlasovým reportérům. Předseda sokolské obce Josef Truhlář později dostal zprávu o zákazu účasti Československa na světovém šampionátu.⁶⁵ Komunistická strana se obávala možné emigrace československého reprezentačního týmu. Obavy režimu byly oprávněné, protože Československo přišlo již o hokejové hráče Miroslava Slámu a Zdeňka Marka nebo krasobruslařku Alenu Vrzáňovou. Neúplné hokejové mužstvo se po zrušeném letu sešlo v restauraci U Herclíků nedaleko Národního divadla, kde došlo i na urážky namířené proti komunistické straně.⁶⁶ V podniku U Herclíků se nacházela také Anna Kalvodová, které si urážky vyslechla a hokejisty udala na StB.⁶⁷ Následovalo zatčení a převoz do vazební cely. Hokejisté byli poté podrobováni krutým výslechům a mučení v hradčanském „Domečku“. Takto na praktiky vyšetřovatelů vzpomíná jeden z vyslýchaných hokejistů Augustin Bubník, který popisuje brutální vyšetřování příslušníků StB.:

„Jakmile jsme zašli do Domečku, použil násilí, například pendreku, měl takové dřítky, kde na konci byly kuličky. Tím člověka mlátil zezadu a zepředu, kolikrát až jsem upadl a on se choval jako bestie, která se tam na nás krutě vyžívala. Samozřejmě jeho výrazy a všechno způsobilo, že člověk měl strach, že vlastně může přijít o život. ...Nejhorší bylo, když vyšetřovatelé ze mě nedostali to, co chtěli. Když jsem se nemohl přiznat k tomu, z čeho mě podezírali, tak ty dny a noci tam byly nejhorší. Faktem je, že nám dávali nějaká projímadla do kávy a hrozně jsme hladověli... Hlíдали nás tam chlapi, byly to také bestie skoro stejně staří jako my, možná o nějaký rok starší, a ti tam chodili na chodbách a stále kopali do dveří a my jsme museli jít dělat buď kliky, nebo dřepy, nebo utíkat... Zkrátka chtěli nás pokaždé zdeptat tak, aby nás vyšetřovatelé dostali v takovém stavu, ve kterém si s námi mohli dělat, co chtěli.“⁶⁸

Jedenáct reprezentantů bylo odsouzeno ve vykonstruovaném politickém procesu za vlastizradu a za špionáž. Tresty se pohybovaly od osmi měsíců do patnácti let vězení. Svoje tresty si odpykávali ve věznici na Borech a poté v Jáchymovských uranových

⁶⁵ Jiří MACKŮ, *Kauza Zábrodský – Na oltáři komunismu*, Praha 2005, s. 203.

⁶⁶ Jan KALOUS, *Za Augustinem Bubníkem*, Paměť a dějiny 2/2017, s. 121–122, dostupné online (https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/08/PD_02_2017_121-123.pdf), [cit. 20.1.2023]

⁶⁷ Jiří MACKŮ, *Zapřené generace; Obětovaní šampioni*, Praha 2004, s. 214.

⁶⁸ Rozhovor s Augustinem Bubníkem, dostupné online (<https://www.politictivezni.cz/cz/augustin-bubnik.html>), [cit. 20.1.2023]

doleh.⁶⁹ V roce 1955 byla hokejistům udělena milost prezidentem Antonínem Zápotockým.

5.5 Rudolf Slánský

V roce 1952 se paradoxně mezi popravenými v rámci politických procesů objevilo jméno Rudolfa Slánského, vrcholného československého komunisty, nejbližšího spolupracovníka Klementa Gottwalda a jednoho z iniciátorů politických procesů. Jako student se angažoval v dělnickém socialistickém hnutí a později v roce 1921 se stal jedním ze zakladatelů komunistické strany.⁷⁰ V roce 1929 po pátém sjezdu komunistické strany se dostal do jejího ústředního výboru.⁷¹ Po Mnichovské smlouvě v roce 1938 Slánský odjel do exilu v Moskvě, kde působil jako člen zahraničního vedení strany a v roce 1941 organizoval nábor do vznikající československé jednotky.⁷² Slánský se stal velmi důležitou osobou v Gottwaldově exilovém vedení, účastnil se všech důležitých schůzek a jednání například i s Edvardem Benešem v roce 1943 nebo jednání v Moskvě v roce 1945 o programu a sestavení první poválečné vlády.⁷³ Postupně se Slánský stal jedním z nejmocnějších mužů ve straně. Ve funkci generálního tajemníka ústředního výboru komunistické strany uplatnil své organizační schopnosti a ostatní členové v něm viděli člověka na správném místě, ale zároveň silného a nebezpečného protivníka.⁷⁴ Slánský budoval a propagoval stranu, organizoval náborů nových členů a nakonec se mu podařilo vytvořit silnou stranu, která byla připravena zvítězit v boji o mocenský monopol v Československu.⁷⁵ V průběhu únorového převratu patřil Slánský k hlavním podporovatelům Gottwaldova postupu, tedy převzetí moci politickou cestou.⁷⁶ Když se Klement Gottwald stal prezidentem republiky, byl to Rudolf Slánský, který byl

⁶⁹ JOHN, Roman. *Tenhle zápas nemohl vyhrát*, Paměť a dějiny 3/2016, s. 3–16, dostupné online (https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2016/04/PD_3_16_s03-16.pdf), [cit. 26.1.2023]

⁷⁰ Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa – Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Brno 2009, s. 207.

⁷¹ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 80–81.

⁷² *Tamtéž*, s. 81.

⁷³ Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa – Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Brno 2009, s. 213–214.

⁷⁴ *Tamtéž*, s.216.

⁷⁵ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s.84.

⁷⁶ Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa – Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Brno 2009, s.225.

považován za hlavu komunistické strany.⁷⁷ Jeho moc rostla i díky skutečnosti, že byl nejbližším spolupracovníkem a přítelem samotného Gottwalda. Slánský souhlasil s politickými procesy, na kterých se i on podílel a považoval je za přirozenou formu třídního boje. Slánského postoj k procesům se začal měnit v roce 1950, kdy došlo k šetření poměrů v brněnském kraji a tamějšího tajemníka Otty Šlinga, který byl později zatčen.⁷⁸ Začátkem 50. let se zrodila Stalinova myšlenka vnitrostranického spiknutí v KSČ, které údajně usilovalo o svržení monopolu KSČ, o vnitrostranický puč a o odstranění Gottwalda, Zápotockého a Slánského. Vypuklo mohutné zatýkání komunistických funkcionářů, a na základě výsledků bylo zjištěno, že se ve straně vyskytují nepřátelští komunisté, kteří zastávají vysoké stranické funkce. Celé vyšetřování bylo řízené Moskvou a ve výpovědích některých zatčených se začaly častěji množit zmínky o Rudolfu Slánském. Vyšetřování se začalo ubírat novým směrem, když sovětsí poradci určili, že hlavním nepřítelem byli sionisté, kteří měli mít mezinárodní špionážní síť v celé střední Evropě. Stalin doporučil prezidentovi Gottwaldovi odvolat Slánského z funkce generálního tajemníka. Gottwald s odvoláním souhlasil, Slánský byl zbaven funkce generálního tajemníka a získal méně prestižní funkci místopředsedy vlády.⁷⁹ V listopadu 1951 byl Rudolf Slánský za protistátní a protistranickou činnost zatčen. Vyšetřovatelé ho obvinili ze spolupráce s americkými špióny a se sionistickými skupinami. Výslechy Slánského probíhaly pod neustálým psychickým tlakem. Praktiky vyšetřovatelů ho dohnaly k požadovanému vynucenému doznání. Slánský se pokusil dvakrát o sebevraždu, avšak neúspěšně. Proces s protistátním spikleneckým centrem, jehož hlavou měl být Slánský, začal 20. listopadu 1952 a trval týden.⁸⁰ Na konci procesu bylo vyneseno 11 rozsudků smrti a tři doživotní tresty. Rudolf Slánský byl popraven 3. prosince 1952.

⁷⁷ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s.89.

⁷⁸ Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s.94–95.

⁷⁹ *Tamtéž*, s.98–100.

⁸⁰ *Tamtéž*, s.118

6 Učebnice

Učebnici lze definovat jako komplexní vyučovací materiál, který je napsán jako kniha a je pramenem informací pro učitele i žáky v rámci vzdělávacího procesu. Učebnice prezentuje výsledek kurikula, ale funguje i jako didaktické médium.⁸¹ V současné době se dá čím dál častěji setkat i s učebnicí v digitální podobě. V odborných publikacích existuje mnoho definic učebnic, jako například:

„Učebnice jsou v širším smyslu všechny knižní (tištěné a psané) prostředky, specificky určené pro podporu procesu tvorby a nabývání vzdělání žáků/studentů/jiných osob.“⁸²

„Představují učební text přizpůsobený specifickým potřebám žáků podle typu školy, určitého vyučovacího předmětu a ročníku.“⁸³

6.1 Učebnice dějepisu

Učebnice dějepisu je druh historické literatury, která patří mezi základní školní vzdělávací prostředek. Učebnice je využívána žákem i samotným pedagogem v rámci přípravy na výuku, k prezentaci nového učiva k opakování probrané látky.⁸⁴ V dnešní době existuje mnoho učebnic dějepisu od různých nakladatelství. Všechny učebnice musí obsahově dodržovat strukturu podle školního vzdělávacího plánu, ale zároveň se od sebe vizuálně i obsahově odlišují, což způsobuje rozdílné kvality učebnic.⁸⁵

7 Analýza učebnic

Vybraný vzorek učebnic analyzujeme na základě pojmové analýzy učebnicového textu. V rámci analýzy jsou vybrány termíny vztahující se k tématům komunistické perzekuce a politických procesů 50. let. U vybraných učebnic je zhodnoceno, které vybrané termíny jsou nalezeny v učebním textu týkajícího se daného

⁸¹ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, Příručka ke studiu dějepisu, Ostrava 2009, s. 44–45.

⁸² Miloslav SÝKORA, Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů, Praha 1996, s. 5.

⁸³ Josef MAŇÁK – Vlastimil ŠVEC, Výukové metody, Brno 2003, s. 67.

⁸⁴ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, Příručka ke studiu dějepisu, Ostrava 2009, s. 45.

⁸⁵ František PARKAN, *Didaktika dějepisu*, Praha 2014, s.44.

období. Dále byla provedena strukturovaná analýza vybraných učebnic se zaměřením na obsah a názornost vybraných témat v učebnicích.

Všechny analyzované učebnice jsou v současné době využívány na základních školách po celé České republice. Jedná se o učebnice od nakladatelství *Taktik*, *Fraus* a *SNP – pedagogické nakladatelství*:

- JEDLIČKOVÁ, Lenka a kol., *Hravý dějepis 9 – nejnovější dějiny*, Praha 2019.
- PARKAN, František a kol., *Dějepis 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia*, Plzeň 2011.
- VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 9 pro základní školy: nejnovější dějiny*, Praha 2009.

Cílem analýzy je určit četnost zastoupení vybraných pojmů v jednotlivých učebnicích vztahujících se ke komunistické perzekuci a k politickým procesům 50. let. Pro efektivnější a snadnější zhodnocení je vytvořena pomocná tabulka, která je rozdělena na širší a tenčí sloupec. V levém širším sloupci jsou vypsány analyzované pojmy. V pravém tenčím sloupci jsou zaznamenány výsledky analýzy (zda se pojem v učebnici vyskytuje či nikoliv). Tabulka obsahuje třicet pojmů, které jsou vybrány podle tématu celé práce o politických procesech 50. let.

Pojem	Ano/Ne	Pojem	Ano/Ne
Volby 1946		Sovětsí poradci	
Národní fronta		Heliodor Píka	
Únorový převrat/Vítězný únor		Milada Horáková	
Třetí odboj		Josef Toufar	
Politické procesy		Rudolf Slánský	
Klement Gottwald		Čihošťský zázrak	
Třídní nepřátelé		Akce K	
Rozdělení nepřátel režimu		Církevní procesy	
Monstrproces		Procesy s hokejisty	
Fyzické/psychické mučení		August Bubník	
Tábor nucených prací		Falešná/vynucená přiznání	
Tzv. Domeček		Antisemitismus	
Uranové doly		Připravované scénáře	
Zákon na ochranu lidově demokratické republiky		StB	
Porušování lidských práv		Záviš Kalandra	

7.1 Taktik

První analyzovaná učebnice pro základní školy je *Hravý dějepis 9 – nejnovější dějiny*. Učebnici vydalo vydavatelství *Taktik* v Praze roku 2019 a je vytvořena pro žáky 9. ročníků základní školy i pro žáky víceletých gymnázií.

Téma politické procesy 50. let je zařazeno do kapitoly *Komunistický převrat a 50. léta v Československu*, která se skládá z pěti stran. Subkapitola s názvem *Únorový převrat* pojednává o komunistické perzekuci a dále se dělí na samostatné odstavce. Odstavec s názvem *Nástup totality* pojednává o prvních pracovních táborech a o zákonu na ochranu lidově demokratické republiky. Další odstavec *Společenská atmosféra* seznamuje žáky se státní bezpečností a obecně s vykonstruovanými politickými procesy. V doplňkové části se poté nachází odstavec o politické perzekuci a pracovních táborech. Učebnice se konkrétněji politickým procesům věnuje v subkapitole *Třetí odboj, politické procesy a akce státní bezpečnosti* v rozsahu jedné a půl strany. Subkapitola začíná stručně nastiňovat tehdejší společenskou atmosféru a je zde zmíněn např. i třetí odboj. Poté se již učebnice obecně zaměřuje na období prvních politických procesů. Subkapitola dále zmiňuje političku Miladu Horákovou, praktiky vyšetřovatelů v podobě fyzického i psychického mučení nebo falešná a vynucená přiznání. V doplňkových částech učebnice, které jsou odlišeny od základního textu fotografiemi s textem v barevných rámečcích, jsou charakterizovány významné osobnosti, které se staly oběťmi politických procesů. V tomto rámečku se nalézá např. osud generála Heliodora Píky, životní příběh Milady Horákové, případ tzv. Čihošťského zázraku, a dokonce i tzv. Babický případ. Pokračující základní text se zmiňuje i o procesu s generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským. Na text poté plynule navazují témata: Gottwaldova smrt a měnová reforma 1953. V této subkapitole také nalezneme např. dopis A. Einsteina požadující nevykonání rozsudku nad Miladou Horákovou, který se barevným rámečkem odděluje od hlavního textu. Subkapitola *Třetí odboj, politické procesy a akce státní bezpečnosti* plynule navazuje na části předešlé subkapitoly *Únorový převrat*, konkrétně na témata: *násilná kolektivizace venkova, tábory nucených prací a budovatelské nadšení a kult osobnosti*.

Celá subkapitola je zakončena sedmi doplňujícími otázkami, které slouží ke správnému pochopení učiva a dodržují adekvátní náročnost ve vztahu k věku žáků. V souvislosti s politickými procesy jsou položeny tři následující otázky: *Porovnej osudy*

Klementa Gottwalda, Rudolfa Slánského a Milady Horákové po únoru 1948?; Jak se komunisté vypořádali s opozicí proti svému režimu?, Jak pronásledovali své nepřátele?; Vysvětlí vykonstruovaný politický proces a uveď příklad.

Přítomnost ikonografie je velmi četná a vhodně doplňuje text v učebnici. Obrázky jsou kvalitní a dostačujících rozměrů. V subkapitole o politických procesech nalezneme čtyři obrázky, a to konkrétně fotografie: Heliadora Píky, Milady Horákové, Josefa Toufara a mrtvol z obce Babice.

Do pojmové tabulky jsou zaznamenány výsledky analýzy učebnicového textu:

Pojem	Ano/Ne	Pojem	Ano/Ne
Volby 1946	Ano	Sovětsí poradci	Ano
Národní fronta	Ano	Heliodor Píka	Ano
Únorový převrat/Vítězný únor	Ano	Milada Horáková	Ano
Třetí odboj	Ano	Josef Toufar	Ano
Politické procesy	Ano	Rudolf Slánský	Ano
Klement Gottwald	Ano	Čihošťský zázrak	Ano
Třídní nepřátelé	Ne	Akce K	Ne
Rozdělení nepřátel režimu	Ano	Církevní procesy	Ne
Monstrproces	Ano	Procesy s hokejisty	Ne
Fyzické/psychické mučení	Ano	August Bubník	Ne
Tábor nucených prací	Ano	Falešná/vynucená přiznání	Ano
Tzv. Domeček	Ne	Antisemitismus	Ne
Uranové doly	Ano	Připravované scénáře	Ne
Zákon na ochranu lidově demokratické republiky	Ano	StB	Ano
Porušování lidských práv	Ano	Záviš Kalandra	Ano

Pojmová analýza prokázala absenci osmi pojmů: třídní nepřátelé, tzv. Domeček, akce K, církevní procesy, procesy s hokejisty, August Bubník, antisemitismus, připravované scénáře.

I přesto učebnicový text předkládá kvalitní popis období komunistické perzekuce a popis období politických procesech v 50. letech. Text v učebnici je velmi komplexní, přehledný a faktograficky úměrný. Jednotlivé typy textu jsou barevně rozlišeny a vhodně doplněny o dobové fotografie vztahující se k tématu a přibližující žákům např. jednotlivé osobnosti nebo tehdejší dobu. Za určitý nedostatek považujeme

nezmínění politického procesu s hokejisty, který by mohl být pro žáky (převážně chlapce) atraktivní.

7.2 Fraus

Druhou analyzovanou učebnicí je *Dějepis 9* pro základní školy a víceletá gymnázia. Učebnice byla vydána nakladatelstvím *Fraus* v Plzni v roce 2011.

Politické procesy 50. let jsou obsaženy v kapitole *Svět a ČSR po válce*, konkrétně v subkapitole *Poúnorové Československo a padesátá léta 20. století*. Subkapitola se skládá ze čtyř stran, ovšem politickým procesům je věnována necelá stránka. Celá kapitola *Poúnorové Československo a padesátá léta 20. století* navazuje na předchozí kapitolu *Únor 1948 – konec demokracie* konkrétně na její podkapitulu *Poúnorový exil – odchod s nadějí*. Subkapitola *Poúnorové Československo a padesátá léta 20. století* charakterizuje politické procesy 50. let velmi stručně. Začíná výňatkem dopisu A. Einsteina adresovaného Klementu Gottwaldovi, ve kterém Einstein žádá zrušení rozsudku nad Miladou Horákovou, Závašem Kalandrou atd. Poté se učebnice obecně zaměřuje na politické procesy. V prvním odstavci rozděluje politické odpůrce KSČ určené k zatčení a likvidaci. Ve druhém odstavci se vyskytuje pojen *sovětsí poradci* a žáci jsou zde seznámeni s osobnostmi generálem Heliodorem Píkou a Miladou Horákovou. Třetí odstavec žáky informuje o procesech v samotné komunistické straně a zmiňuje i generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského. Subkapitola obsahuje po stranách barevné lišty s doplňujícími informacemi, konkrétně jsou zde uvedeny: Statistiky poprav a trestů i informace o táborech nucených prací. Na text navazují další části subkapitoly jako např.: *Znárodňování – likvidace soukromého podnikání* nebo *Kolektivizace zemědělství – smutná realita tehdejšího venkova*. Celkově je část subkapitoly věnující se politickým procesům srozumitelně sepsána, ale nevěnuje se komplexně dané problematice. V textu se nalézají pouze jména zmíněných osobností a úplně absentují důvody, proč byli Píka, Horáková a Slánský považováni za nepřátele režimu a také chybí stručně charakterizované jejich životní osudy. Dále v textu není např. zmínka o velmi známém tzv. Čihošřském zázraku, který je spojený s osobou kněze Josefa Toufara nebo chybí zmínka o procesech s hokejisty.

Celá část věnovaná politickým procesům je zakončena pěti závěrečnými úkoly a otázkami: *Vysvětlete, v čem byl rozdíl mezi procesem s M. Horákovou a R. Slánským.; Zjistěte, zda se nalézal ve vašem regionu Tábor nucených prací (TNP).; Jak souvisí Jáchymov a Příbram s TNP M 133C?; Zamyslete se nad tím, proč komunisté vystupovali proti představitelům církvi?; Jaký byl vztah KSČ k Židům?*

K tématu politických procesů v 50. letech jsou přítomny ikonografie, které doplňují učebnicový text. Nalezneme zde: fotografii Milady Horákové před soudem, fotografii prokurátora Josefa Urválka, obrázek sovětské rudé hvězdy se srpem a kladivem, fotografii pracovního tábora Vojna a fotografii Rudolfa Slánského. Fotografie jsou kvalitní a optimální velikosti. Ovšem na fotografii s Rudolfem Slánským se mohou žáci špatně orientovat z důvodu menšího rozměru. Na fotografii se také kromě Slánského nachází další postava, což může být pro žáky matoucí.

Do pojmové tabulky jsou zaznamenány výsledky analýzy učebnicového textu:

Pojem	Ano/Ne	Pojem	Ano/Ne
Volby 1946	Ano	Sověťští poradci	Ano
Národní fronta	Ano	Heliodor Píka	Ano
Únorový převrat/Vítězný únor	Ano	Milada Horáková	Ano
Třetí odboj	Ne	Josef Toufar	Ne
Politické procesy	Ano	Rudolf Slánský	Ano
Klement Gottwald	Ano	Čihošťský zázrak	Ne
Třídní nepřátelé	Ne	Akce K	Ne
Rozdělení nepřátel režimu	Ano	Církevní procesy	Ne
Monstrproces	Ne	Procesy s hokejisty	Ne
Fyzické/psychické mučení	Ne	August Bubník	Ne
Tábor nucených prací	Ano	Falešná/vynucená přiznání	Ano
Tzv. Domeček	Ne	Antisemitismus	Ne
Uranové doly	Ne	Připravované scénáře	Ne
Zákon na ochranu lidově demokratické republiky	Ne	StB	Ano
Porušování lidských práv	Ne	Záviš Kalandra	Ano

Pojmová analýza prokázala absenci šestnácti pojmů: třetí odboj, třídní nepřátelé, monstrproces, fyzické/psychické mučení, tzv. Domeček, uranové doly, zákon na ochranu lidově demokratické republiky, porušování lidských práv, Josef Toufar, čihošťský zázrak, akce K, církevní procesy, procesy s hokejisty, August Bubník, antisemitismus, připravované scénáře. Negativně hodnotím absenci základních a zásadních pojmů: Josef

Toufar, čichošťský zázrak, připravované scénáře a zákon na ochranu lidově demokratické republiky.

Část subkapitoly pojednávající o politických procesech obsahuje sice některé dobové fotografie, ovšem jsou zcela vynechány osobnosti jako např. Heliodor Píka či Josef Toufar. Text v učebnici je srozumitelný, ale celkově tato učebnice pojednává o komunistické perzekuci a politických procesech v 50. letech velmi stručně. Negativně hodnotíme vynechání tzv. Čichošťského zázraku spojeného s osobou Josefa Tofara. Za nedostatek také považujeme vynechání politických procesů s hokejisty. Tento druh procesu by mohl být pro mnoho žáků svojí netradičností velmi zajímavý.

7.3 SPN – pedagogické nakladatelství

Třetí analyzovaná učebnice pro základní školy je *Dějepis 9 pro základní školy – nejnovější dějiny*. Učebnici vydalo nakladatelství SPN – pedagogické nakladatelství v Praze roku 2019.

Politické procesy 50. let v ČSR jsou zařazeny do kapitoly *Komunistický převrat a upevňování moci komunismu*, která se skládá ze šesti stran. Politickým procesům je v učebnici věnována subkapitola s názvem *Politické procesy* v rozsahu jedné a půl strany. Problematice politických procesů se věnuje i předchozí subkapitola s názvem *Pronásledování odpůrců režimu* v rozsahu jedné strany. Společně obě subkapitoly pojednávají o politických procesech v ČSR velmi komplexně. Strany v učebnici se dělí na hlavní výkladový text a na doplňkové části na barevných lištách po stranách stran. Subkapitola *Pronásledování odpůrců režimu* začíná odstavcem o situace po únoru 1948. Učebnice nejprve seznamuje žáky se tzv. sovětskými poradci a poté i s StB, v rámci které blíže popisuje její význam a činnost. Druhý odstavec žáky seznamuje se zákonem na ochranu lidově demokratické republiky a poté se učebnice zaměřuje na dělení třídních nepřátel. Třetí odstavec se věnuje různým druhům perzekucí a táborem nucených prací. Čtvrtý odstavec se poté zaměřuje na tzv. PTP (Pomocné technické prapory). Celá subkapitola je zakončena šesti doplňujícími otázkami, z nichž je pět zaměřeno na komunistickou perzekuci osob, konkrétně se jedná o otázky: *Co to byla státní bezpečnost?, Které osoby komunistický režim pronásledoval?, Jakým způsobem byly nepohodlné osoby perzekvovány?, Co to byly TNP a PTP? Vzpomeňte si, co byly*

*zinscenované procesy v Sovětském svazu ve 30. letech 20. století? V doplňkové části učebnice je blíže charakterizován tábor nucených prací Vojna u Příbrami, kde se žáci mohou více dozvědět o těžbě uranu. Dále jsou v doplňkové části uvedeny otázky: K čemu se využíval uran?, Jak by se dalo bez přístrojů poznat, ve které ze dvou stejně velkých kostek uranové rudy je vyšší obsah uranu? Poradí vám vyučující chemie a fyziky, Co znamená slovo rehabilitace? V rámci druhé otázky je patrná snaha o mezipředmětovou propojenost. V této části jsou také zmíněny náměty na vhodné referáty o Heliodoru Píkovi, Miladě Horákové a Rudolfovi Slánském. Subkapitola *Politické procesy* začíná seznámením žáků se skupinami osob, které se staly obětmi politických procesů (vojáci, partyzáni, účastníci domácího odboje, církevní představitelé). Dále učebnice uvádí nejznámější osobnosti, které byly v těchto procesech odsouzeny, konkrétně: Heliodora Píku, Miladu Horákovou a Rudolfa Slánského. Následující odstavce se poté věnují jednotlivým procesům s těmito osobnostmi a také uvádějí jejich životní příběhy i důvody, proč se staly nežádoucími osobami pro komunisty. V doplňkové části učebnice je poté ještě blíže rozebrána mediální kampaň doprovázející proces s Miladou Horákovou a souvislost procesu Rudolfa Slánského s antisemitismem a se vznikem Státu Izrael. Na tuto subkapitolu navazuje nová kapitola *Život v komunistickém Československu*. Celý text je srozumitelně sepsaný a faktograficky velmi obsáhlý. Subkapitoly *Pronásledování odpůrců režimu* a *Politické procesy* plynule navazují na předešlé podkapitoly *Únorový převrat* a *Upevňování moci komunismu*.*

Subkapitola je uzavřena čtyřmi doplňujícími otázkami, které slouží pro zopakování probrané látky, z níž se dvě věnují tématu politických procesů v ČSR. Konkrétně se jedná o otázky: *Proti kterým skupinám byly vedeny politické procesy? Proč?, Z čeho byli obviněni a za co podle obžaloby popraveni Píka, Horáková a Slánský? Proč je komunisté popravili ve skutečnosti?*

K tématu politických procesů jsou přítomné i ikonografie, které doplňují text. Jedná se o čtyři fotografie, které jsou vhodně vybrány, jsou dobré kvality a dostačujících rozměrů. Jedná se o fotografie: TNP Vojna u Příbrami, generála Heliodora Píky, Milady Horákové a Rudolfa Slánského.

Do pojmové tabulky jsou zaznamenány výsledky analýzy učebnicového textu:

Pojem	Ano/Ne	Pojem	Ano/Ne
Volby 1946	Ano	Sovětsí poradci	Ano
Národní fronta	Ano	Heliodor Píka	Ano
Únorový převrat/Vítězný únor	Ano	Milada Horáková	Ano
Třetí odboj	Ne	Josef Toufar	Ne
Politické procesy	Ano	Rudolf Slánský	Ano
Klement Gottwald	Ano	Čihošťský zázrak	Ne
Třídní nepřátelé	Ano	Akce K	Ne
Rozdělení nepřátel režimu	Ano	Církevní procesy	Ne
Monstrproces	Ne	Procesy s hokejisty	Ne
Fyzické/psychické mučení	Ne	August Bubník	Ne
Tábor nucených prací	Ano	Falešná/vynucená přiznání	Ne
Tzv. Domeček	Ne	Antisemitismus	Ne
Uranové doly	Ano	Připravované scénáře	Ano
Zákon na ochranu lidově demokratické republiky	Ano	StB	Ano
Porušování lidských práv	Ne	Záviš Kalandra	Ne

Pojmová analýza v této učebnici prokázala absenci čtrnácti pojmů: třetí odboj, monstrproces, fyzické/psychické mučení, tzv. akce K, porušování lidských práv, Josef Toufar, čihošťský zázrak, akce K, církevní procesy, procesy s hokejisty, August Bubník, falešná/vynucená přiznání, antisemitismus, Záviš Kalandra.

Učebnicový text o komunistických perzekucích a politických procesech je velmi faktograficky obsáhlý. Hlavní textová část však může svojí obsáhlostí některé žáky odrazovat. Negativně hodnotím absenci tzv. Čihošťského zázraku spojeného s osobností Josefa Toufara. V textu se dále nevyskytuje zmínka o politických procesech s hokejisty, který by mohl být pro žáky zajímavý. Celkově se ale jedná o srozumitelný text, který žákům komplexně zprostředkovává informace o tehdejší době a o významných osobnostech, které se staly obětmi politických procesů. O lepší přiblížení tehdejší doby se snaží i barevně odlišený doplňkový text ve sloupcích.

8 Výzkum

Výzkum, který byl založen na dotazníkovém šetření se zúčastnilo 115 respondentů (žáků). Sběr dat probíhal elektronicky v podobě elektronického dotazníku od společnosti Survio. Dotazník byl elektronicky zaslán vybraným učitelům dějepisu na středních školách i samotným žákům středních škol. Sběr dat probíhal od 15. března 2023 do 31. března 2023. Všichni respondenti měli možnost, v případě zájmu, požádat o zaslání výsledků dotazníkového šetření.

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, jak je téma politických procesů 50. let vyučováno na základních školách v Královéhradeckém kraji a v přilehlých oblastech⁸⁶. Dotazník se skládal z 25 otázek, jejichž odpovědi byly anonymní. Jednotlivé otázky se zaměřovaly na znalost základních pojmů a osobností vztahujících se k tématu politických procesů, na atraktivnost daného tématu a na způsoby, kterými učitelé dějepisu dané téma politických procesů vyučují.

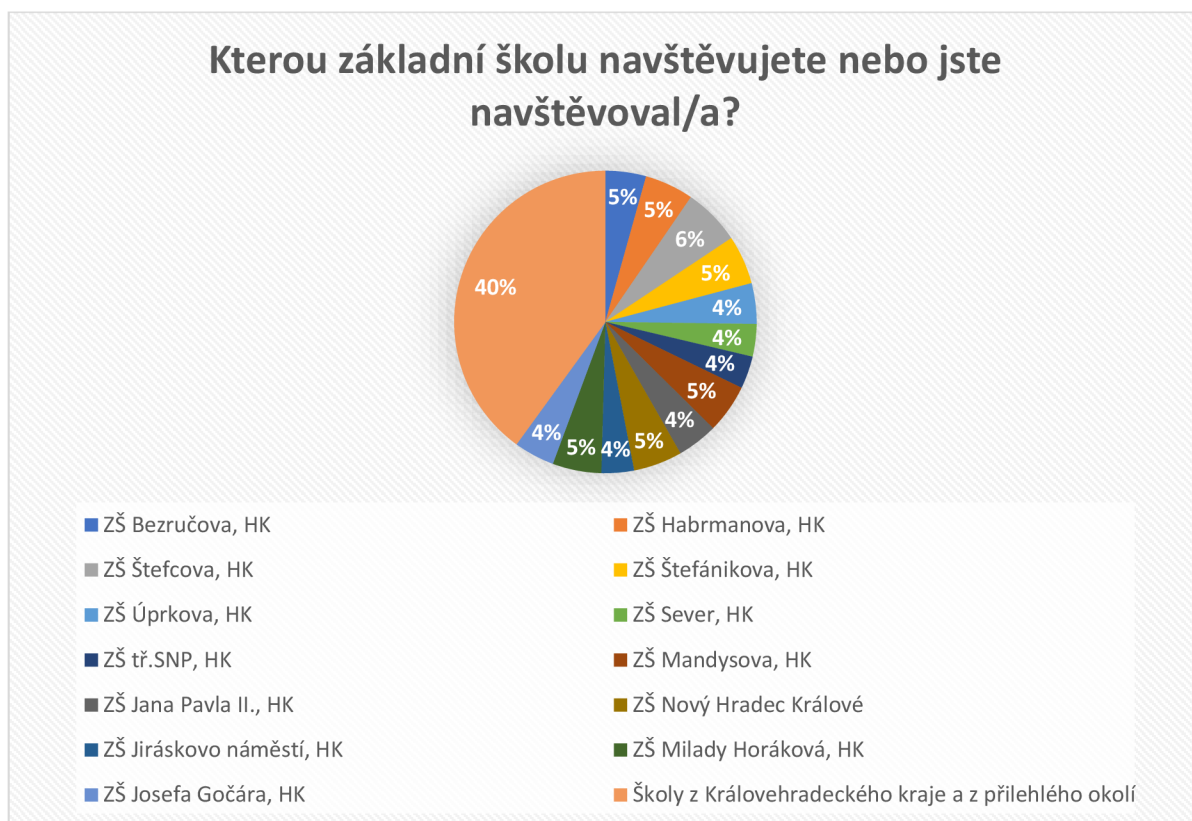
Výsledky výzkumu jsou zaznamenány do následujících výšečových grafů:

Graf 1 Pohlaví žáků/respondentů

⁸⁶ Výzkumu se zúčastnili i žáci ze základních škol v blízkém okolí Hradce Králové, konkrétně z Opatovic nad Labem, z Býštic, z Holic a z Pardubic (pouze jeden respondent)

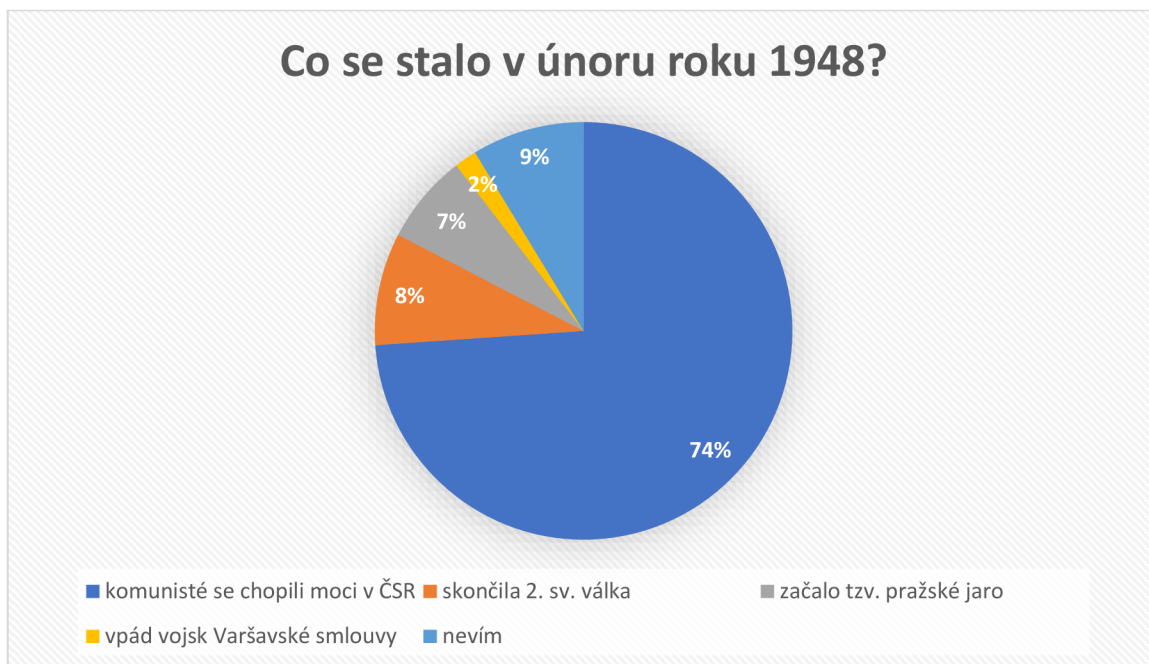
Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 115 žáků, konkrétně 68 dívek a 47 chlapců. Nikdo z žáků nevyužil možnosti se identifikovat jiným pohlavím.

Graf 2 Navštěvované základní školy

Dotazníkového šetření se zúčastnili žáci ze 40 základních škol z Královehradeckého kraje a přilehlého okolí. V grafu byly vyznačeny jednotlivé základní školy z Hradce Králové, na kterých žáci působili. Výzkumu se dále zúčastnili žáci ze základních škol mimo Hradec Králové, konkrétně: ZŠ Třebechovice pod Orebem, ZŠ Stěžery, ZŠ Chlumeck nad Cidlinou, ZŠ Komenského v Holicích, ZŠ Václava Hejny v Červeném Kostelci, ZŠ Solnice, ZŠ Smiřice, ZŠ Předměřice nad Labem, ZŠ Poděbradova v Jičíně, ZŠ Opočno, ZŠ Nechanice, ZŠ Miletín, ZŠ Masarykova v Poličce, ZŠ Kupka v Dobrušce, ZŠ Komenského v Hořicích, ZŠ Komenského v Novém Městě nad Metují, ZŠ K. V. Raise v Lázních Běláhrad, ZŠ Komenského v Náchodě, ZŠ Eduarda Nápravníka v Býšti, ZŠ Boženy Němcové v Jaroměři, ZŠ Komenského v Děčíně, ZŠ Týniště nad Orlicí, ZŠ 28. října v Žamberku, ZŠ Libčany, ZŠ V. Kl. Klicpery v Novém Bydžově, ZŠ Opatovice nad Labem, ZŠ Npor. Eliáše v Pardubicích. Základní školy mimo Hradec Králové byly v grafu spojeny z důvodu velkého množství základních škol.

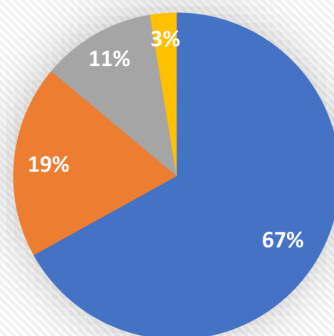
Co se stalo v únoru roku 1948?

Graf 3 Událost února roku 1948

Naprostá většina žáků uvedla, že se v únoru 1948 komunisté chopili v ČSR moci, konkrétně 85 žáků (74 %). Dále 10 žáků (8 %) uvedlo, že v únoru roku 1948 skončila 2.sv. válka, 8 žáků (7 %) uvedlo, že v únoru 1948 začalo tzv. pražské jaro, 2 žáci (2 %) uvedli, že v únoru 1948 proběhl vpád vojsk Varšavské smlouvy. Dále 10 žáků (9 %) uvedlo, že neví, co se v únoru v 1948 stalo.

Co jsou tzv. politické procesy?

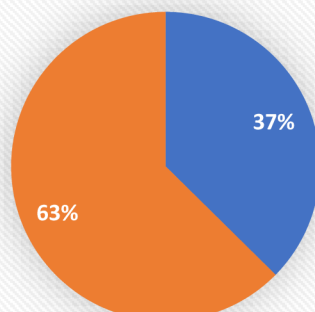

- soudní řízení, ve kterém o výsledku nerozhoduje justice, ale politická moc ve státě
- soudní řízení po 2. sv. válce v rámci kterých , byly souzeny kolaborující prvorepublikové politické strany
- jedná se politicko-právní procesy v 50. letech s cílem opětovného připojení území Podkarpatské Rusi k ČSR
- nevím

Graf 4 Význam termínu „politické procesy“

Celkem 77 žáků (67 %) uvedlo, že se jedná o soudní řízení, ve kterém o výsledku nerozhoduje justice, ale politická moc ve státě. Dále 22 žáků (19 %) uvedlo, že se jedná o soudní řízení po 2. sv. válce v rámci kterých, byly souzeny kolaborující prvorepublikové politické strany, 13 žáků (11 %) uvedlo, že se jedná o politicko-právní procesy v 50. letech s cílem opětovného připojení území Podkarpatské Rusi k ČSR a 3 žáci (3 %) uvedli, že neznají význam politických procesů.

Dokážete vyjmenovat alespoň 3 významné oběti politických procesů v 50. letech?

- ano
- ne

Graf 5 Tři významné oběti politických procesů

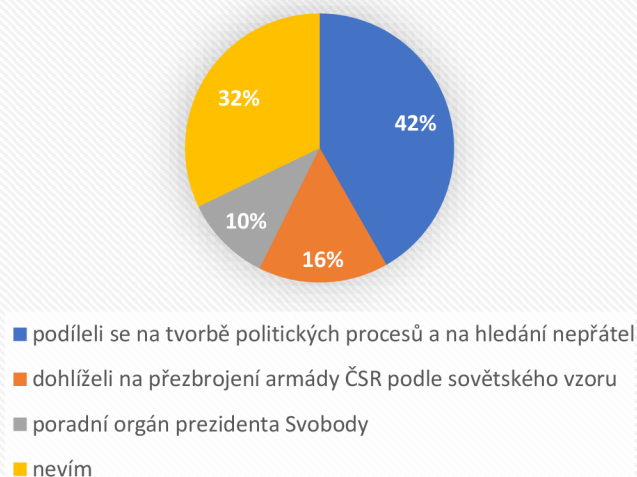
Více jak polovina žáků neznala při vyplňování dotazníku alespoň tři významné oběti politických procesů v 50. letech, konkrétně 72 žáků (63 %). Naopak 43 žáků (37 %) uvedlo, že znají alespoň tři významné oběti politických procesů v 50. letech.

Graf 6 Činnosti StB.

Většina žáků uvedla, že činností StB byla likvidace protivníků komunistické strany, konkrétně 99 žáků (86 %). Dále 8 žáků (7 %) uvedlo, že činností StB bylo sdružování socialistických států po 2. světové válce, 3 žáci (3 %) uvedli, že činností StB bylo sdružování bývalých politických vězňů a 5 žáků (4 %) uvedlo, že neznají činnost StB.

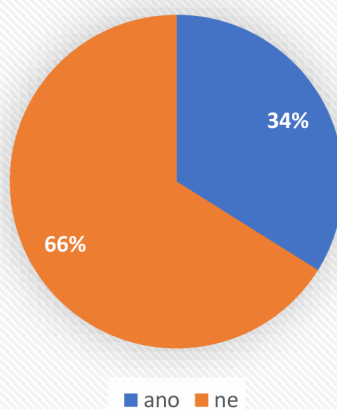
Jakou roli v 50. letech měli tzv. sovětští poradci?

Graf 7 Činnost tzv. sovětských poradců

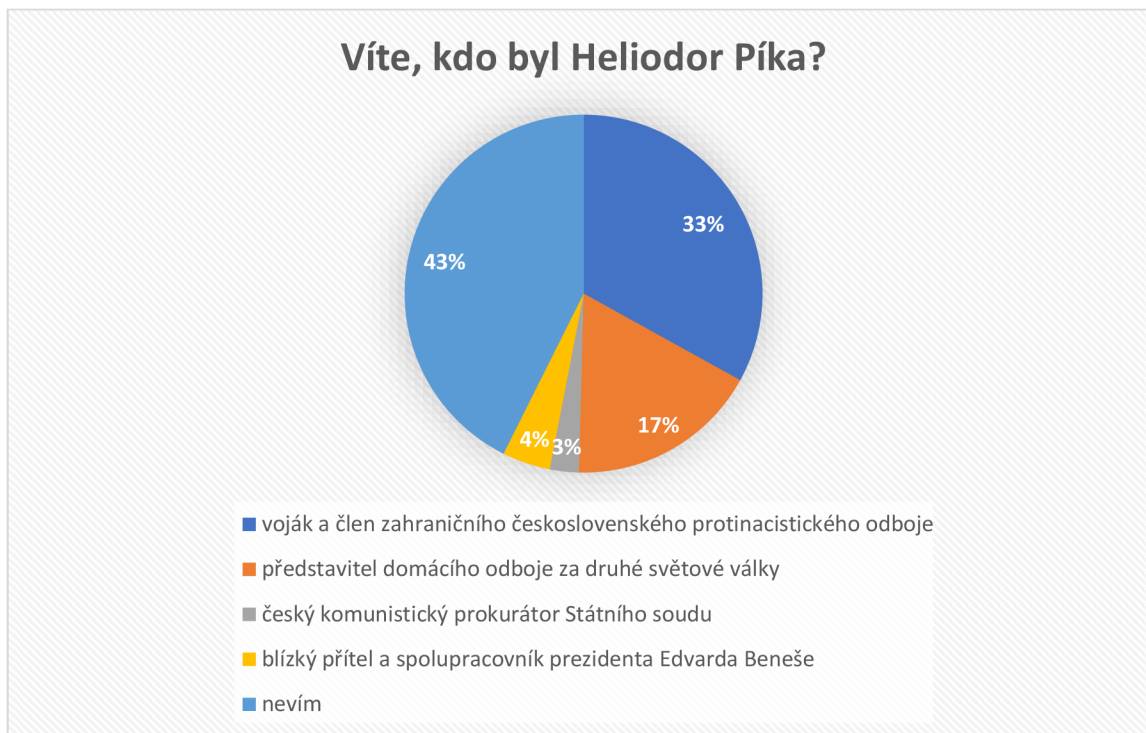
Celkem 48 žáků (42 %) uvedlo, že činností tzv. sovětských poradců bylo vytvářet politické procesy a hledat nepřátele, 18 žáků (16 %) uvedlo, že jejich činností je dohlížet na přezbrojení armády ČSR podle sovětského vzoru, 12 žáků (10 %) uvedlo, že slouží jako poradní orgán prezidenta Svobody. Zbýlých 37 žáků (32 %) uvedlo, že neznají činnost sovětských poradců.

Seznámil Vás učitel dějepisu na základní škole s příběhem Heliodora Píky?

Graf 8 Zahrnutí osobnosti Heliodora Píky do výuky dějepisu na základních školách

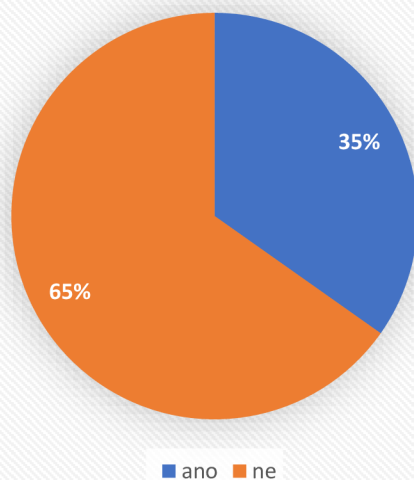
Více jak polovina žáků uvedla, že je jejich učitel dějepisu na ZŠ neseznámil s příběhem Heliodora Píky, konkrétně 76 žáků (66 %). Naopak 39 žáků (34 %) uvedlo, že byli seznámeni svým učitelem dějepisu na ZŠ s příběhem Heliodora Píky.

Graf 9 Činnost Heliodora Píky

Nejvíce respondentů tohoto dotazníkového šetření uvedlo, že nevědí, kdo byl Heliodor Píka, konkrétně 49 žáků (43 %). Celkem 38 žáků (33 %) uvedlo, že Heliodor Píka byl voják a člen zahraničního československého protinacistického odboje. Dále 20 žáků (17 %) uvedlo, že Píka byl představitel domácího odboje za druhé světové války, 5 žáků (4 %) uvedlo, že Píka byl blízký přítel a spolupracovník prezidenta Edvarda Beneše, 3 žáci (3 %) uvedli, že Píka byl komunistický prokurátor Státního soudu.

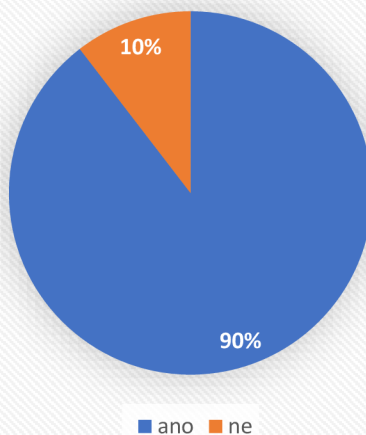
Víte, proč byl Heliodor Píka popraven?

Graf 10 Důvody popravy Heliodora Píky

Z výzkumu dále vyplynulo, že 75 žáků (65 %) nezná důvod popravy Heliodora Píky. Důvod popravy naopak zná 40 žáků (35 %).

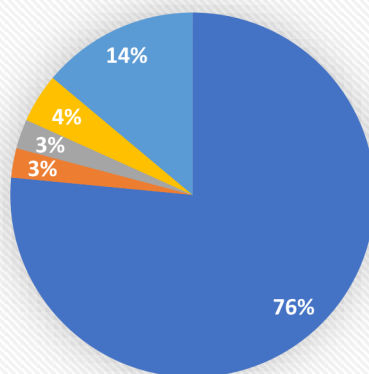
Seznámil Vás učitel dějepisu na základní škole s osobním příběhem Milady Horákové?

Graf 11 Zahrnutí osobnosti Milady Horákové do výuky dějepisu na základních školách

Celkem 103 žáků (90 %) uvedlo, že byly učitelem dějepisu na základní škole seznámeni s příběhem Milady Horákové. Naopak pouhých 12 žáků (10 %) uvedlo, že je jejich učitel dějepisu na základní škole neseznámil s příběhem Milady Horákové.

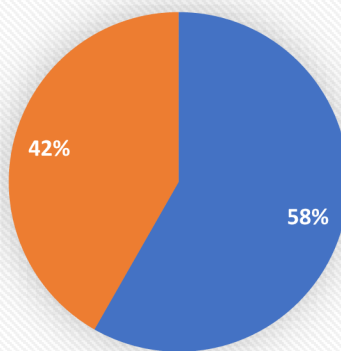
Kdo byla Milada Horáková?

Graf 12 Profese Milady Horákové

Absolutní většina žáků uvedla, že Milada Horáková byla československá politička, konkrétně 88 žáků (76 %). Dále 3 žáci (2 %) uvedli, že Milada Horáková byla československá vědkyně, 3 žáci (3 %) uvedli, že Milada Horáková byl československá lékařka a 5 žáků (4 %) uvedlo, že Milada Horáková byla československá spisovatelka. Celkem 16 žáků (14 %) nevědělo, kdo byla Milada Horáková.

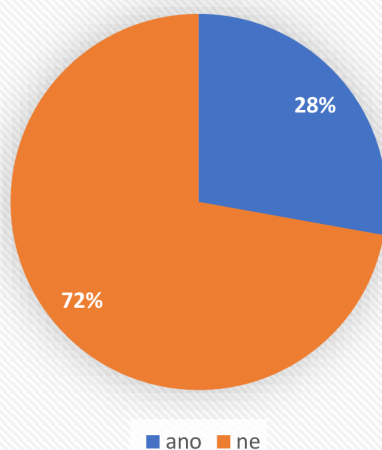
Víte, proč byla Milada Horáková popravena?

Graf 13 Důvod popravu Milady Horákové

Celkem 67 žáků (58 %) uvedlo, že znají důvod popravu Milady Horákové. Naopak 48 žáků (42 %) nezná důvod popravu této osobnosti.

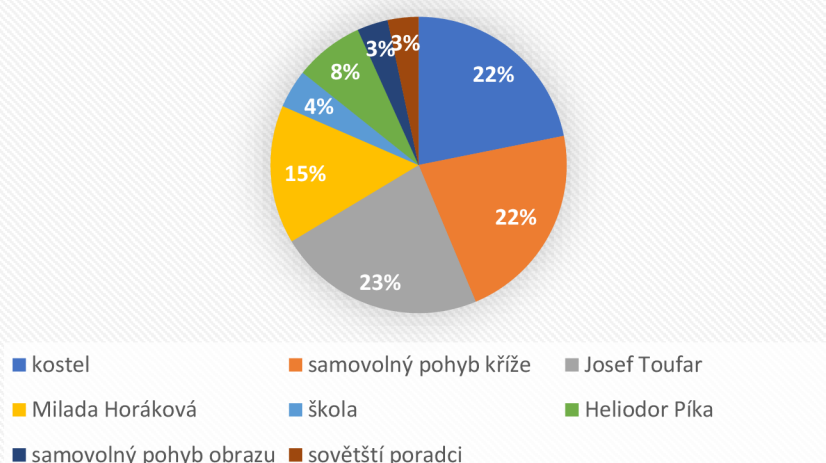
Seznámil Vás učitel dějepisu na základní škole s tzv. čichošťským zázrakem?

Graf 14 Zahrnutí události tzv. čichošťského zázraku do výuky dějepisu na základní škole

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že 83 žáků (72 %) nebylo na základní škole seznámeno s tzv. čichošťským zázrakem. Pouze 32 žáků (28 %) bylo učitelem dějepisu na základní škole seznámeno s touto událostí.

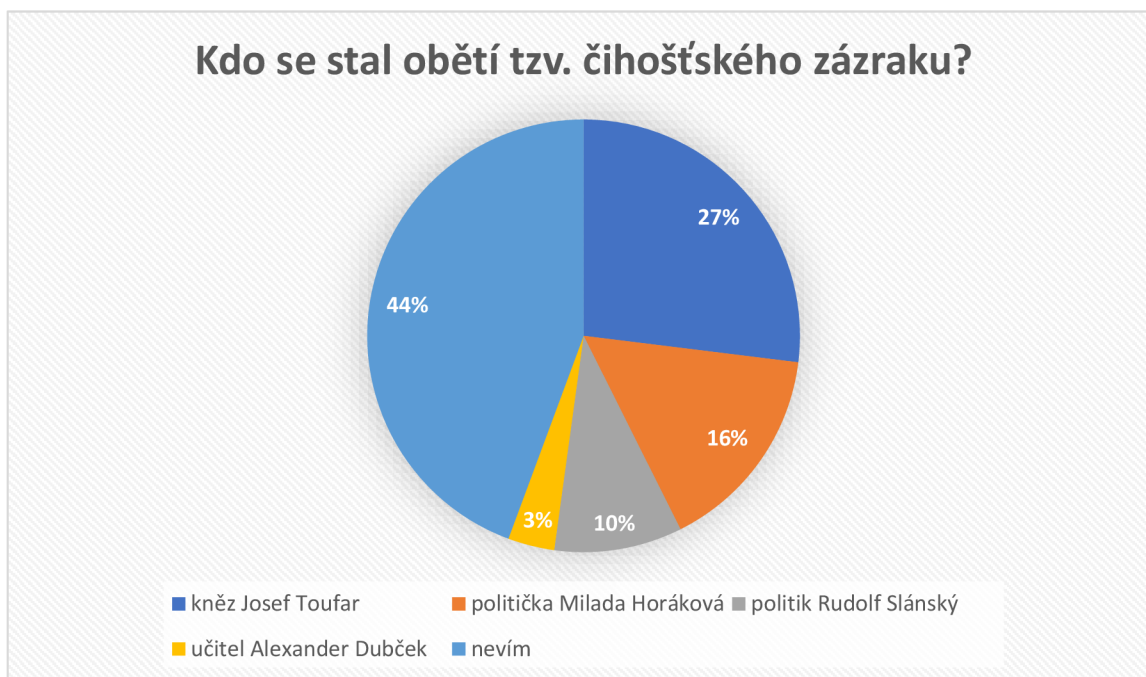
Vyberte tři správná slova, které přímo charakterizují tzv. čichošťský zázrak.

Graf 15 Čichošťský zázrak – přímo charakterizující slova

Celkem 26 žáků (22 %) si spojuje s tzv. čichošťským zázrakem kostel, 26 žáků (22 %) si spojuje s tzv. čichošťským zázrakem samovolný pohyb kříže, 27 žáků (23 %) si

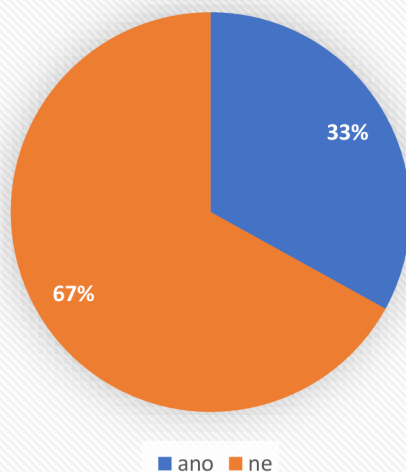
spojuje s tzv. čichošťským zázrakem Josefa Toufara. Dále si 9 žáků (15 %) spojuje s tzv. čichošťským zázrakem Miladu Horákovou, 4 žáci (3 %) si spojují s tzv. čichošťským zázrakem samovolný pohyb obrazu a 4 žáci (3 %) si spojují s tzv. čichošťským zázrakem sovětské poradce.

Graf 16 Oběť tzv. čichošťského zázraku

Velká část žáků uvedla, že neví, kdo se stal obětí tzv. čichošťského zázraku, konkrétně 51 žáků (44 %). Dále 31 žáků (27 %) uvedlo, že obětí se stal kněz Josef Toufar, 18 žáků (16 %) uvedlo, že obětí se stala politička Milada Horáková, 11 žáků (10 %) uvedlo, že obětí se stal politik Rudolf Slánský a 4 žáci (3 %) uvedli, že obětí se stal učitel Alexander Dubček.

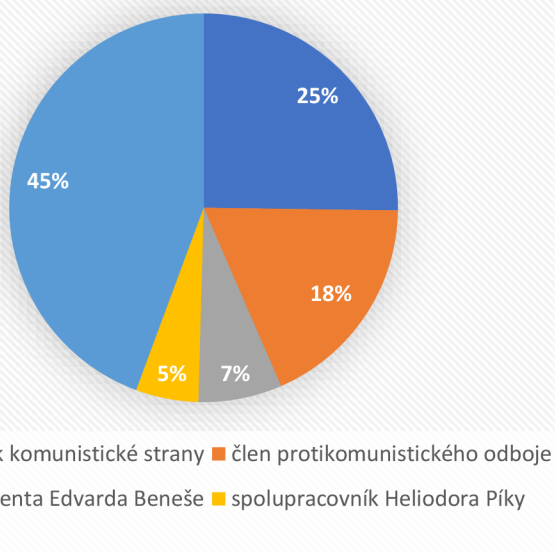
Seznámil Vás učitel dějepisu na základní škole s osudem Rudolfa Slánského?

Graf 17 Zahrnutí osobnosti Rudolfa Slánského do výuky dějepisu na základních školách

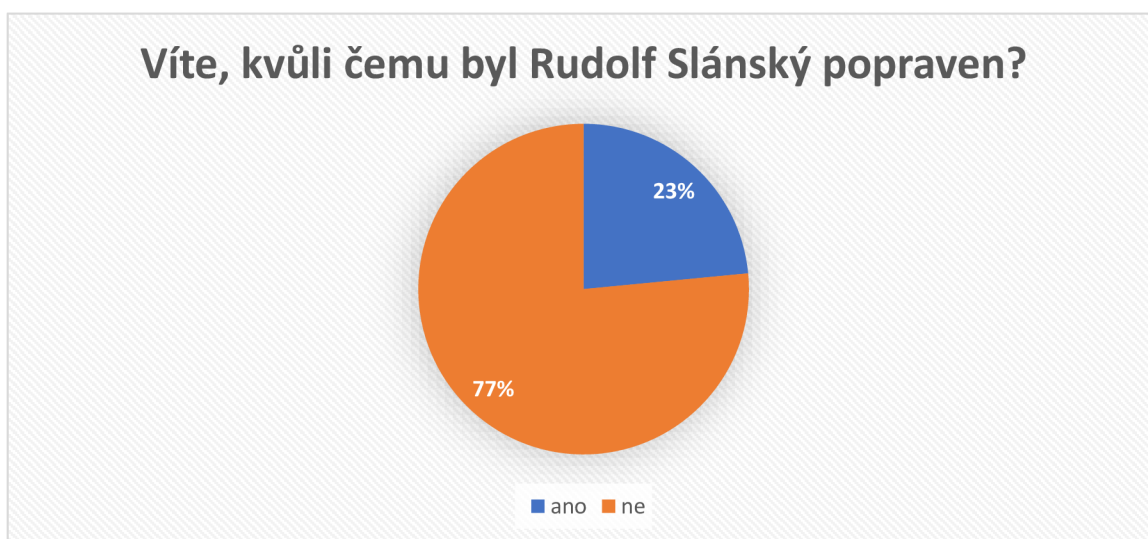
Více jak polovina žáků v dotazníkovém šetření uvedlo, že na základní škole nebyli seznámeni s osudem Rudolfa Slánského, konkrétně 77 žáků (67 %). Dále 38 žáků (33 %) uvedlo, že na základní škole byli seznámeni učitelem dějepisu s osudem Rudolfa Slánského.

Kdo byl Rudolf Slánský?

Graf 18 Činnost Rudolfa Slánského

V dotazníkového šetření 29 žáků (25 %) uvedlo, že Rudolf Slánský byl generální tajemník komunistické strany, 21 žáků (18 %) uvedlo, že Rudolf Slánský byl člen protikomunistického odboje, 8 žáků (7 %) uvedlo, že Rudolf Slánský byl blízký přítel Edvarda Beneše a 6 žáků (5 %) uvedlo, že Rudolf Slánský byl spolupracovník Heliodora Píky. Nejvíce však žáci označili, že nevědí, kdo byl Rudolf Slánský, konkrétně 51 žáků (45 %).

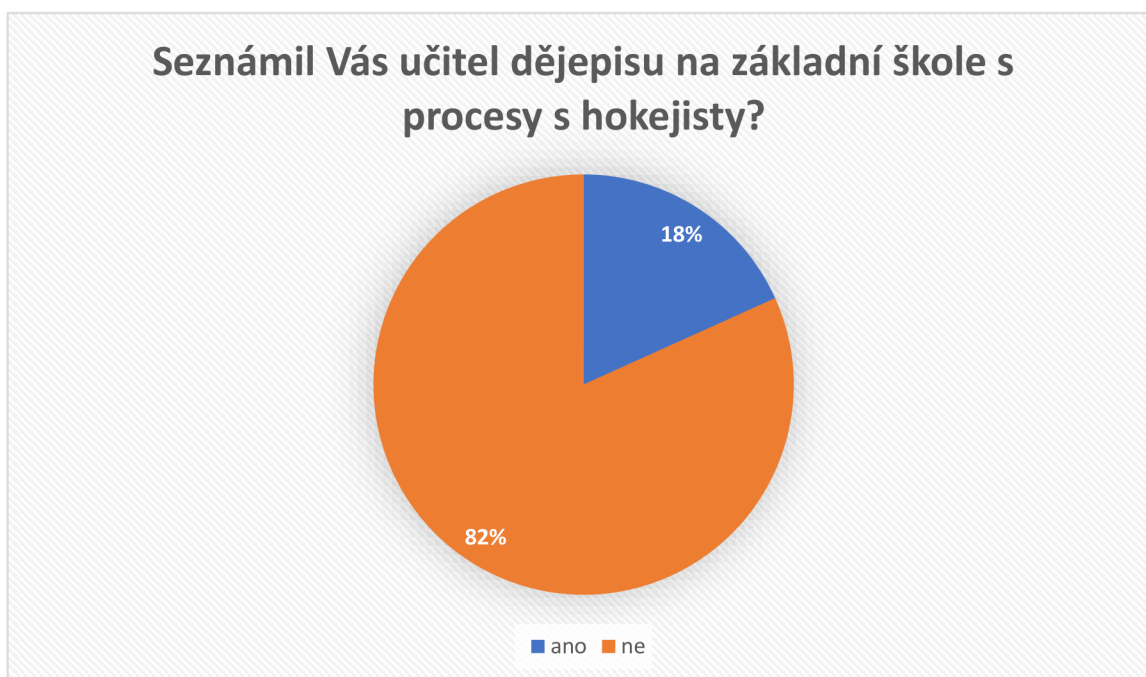
Graf 19 Důvod popravy Rudolfa Slánského

Většina žáků uvedla, že neznají důvod popravy Rudolfa Slánského, konkrétně 88 žáků (77 %). Důvod popravy zná pouze 27 žáků (23 %).

Graf 20 Význam tzv. akce K

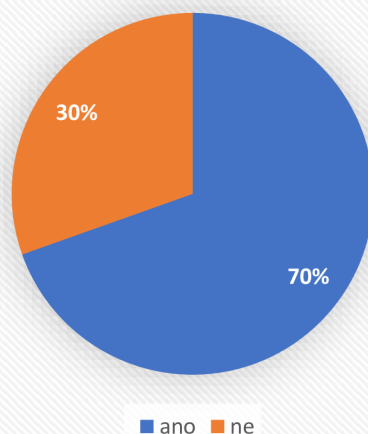
V dotazníkovém šetření uvedlo 19 žáků (17 %), že tzv. akce K sloužila k umístování politických odpůrců KSČ do pracovních táborů, 21 žáků (18 %) uvedlo, že tzv. akce K sloužila k likvidaci klášterů a řeholních řádů. Dále 13 žáků (11 %) uvedlo, že tzv. akce K sloužila k hromadné kolektivizaci, 12 žáků (10 %) uvedlo, že tzv. akce K sloužila k zatýkání odpůrců KSČ v armádě. Nejvíce žáků uvedlo, že nevědí co tzv. akce K byla, konkrétně 50 žáků (44 %).

Graf 21 Zahrnutí procesů s hokejisty do výuky dějepisu na základních školách

Z dotazníku dále vyplynulo, že 94 žáků (82 %) nebylo seznámeno na základní škole v rámci dějepisu s politickými procesy s hokejisty. Pouze 21 žáků (18 %) bylo seznámeno na základní škole v rámci dějepisu s politickými procesy s hokejisty.

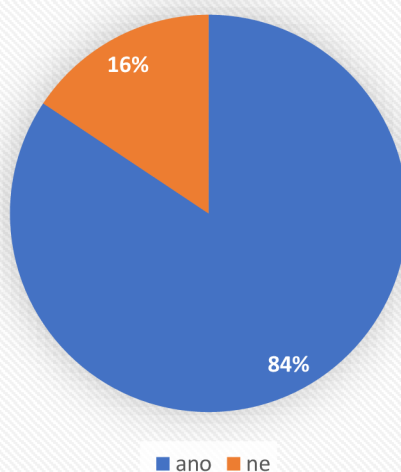
Zajímají Vás moderní dějiny Československé republiky?

Graf 22 Zájem žáků o moderní dějiny Československé republiky

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že 80 žáků (70 %) se zajímá o moderní dějiny Československé republiky. Naopak 35 žáků (30 %) uvedlo, že je moderní dějiny Československa nezajímají.

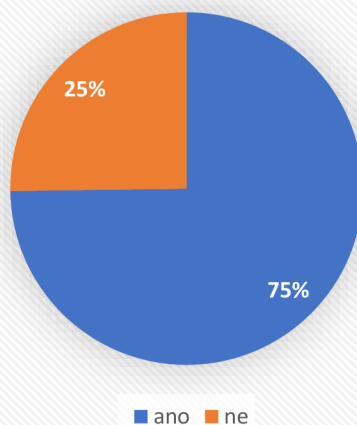
Je podle Vás důležité si připomínat politické procesy v 50.letech?

Graf 23 Vyjádření důležitosti si připomínat politické procesy 50. let

Naprostá většina žáků uvedla, že je důležité si připomínat politické procesy 50. let, konkrétně 97 žáků (84 %). Naopak 18 žáků (16 %) nespatřuje důležité si toto období připomínat.

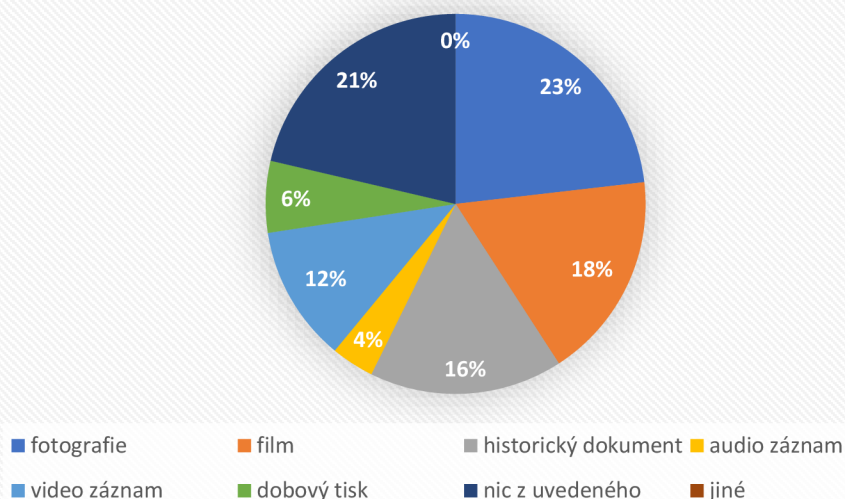
Měli by se učitelé dějepisu na ZŠ více věnovat komunistické perzekuci a politickým procesům v 50. letech?

Graf 24 Názory na rozšíření výuky politických procesů na základních školách

Tři čtvrtě žáků uvedlo, že je potřeba zlepšit výuku politických procesů 50. let na základních školách, konkrétně 86 žáků (75 %). Naopak 29 žáků (25 %) uvedlo, že není potřeba zlepšovat výuku politických procesů 50. let.

Ve výuce politických procesů na Vaší ZŠ bylo využito ...

Graf 25 Prameny využívané učiteli dějepisu na základních školách

V dotazníkovém šetření 38 žáků (23 %) uvedlo, že jejich učitel dějepisu na základní škole při výuce politických procesů 50. let využil fotografie, 29 žáků (18 %)

uvedlo, že jejich učitel dějepisu při výuce politických procesů využil film a 27 žáků (16 %) uvedlo, že jejich učitel dějepisu při výuce politických procesů využil historický dokument. Dále 19 žáků (12 %) uvedlo, že jejich učitel dějepisu využil při výuce politických procesů video záznam, 10 žáků (6 %) uvedlo, že jejich učitel dějepisu využil při výuce politických procesů dobový tisk a 6 žáků (4 %) uvedlo, že jejich učitel dějepisu využil při výuce politických procesů audio záznam. Celkem 35 žáků (21 %) uvedlo, že při výuce politických procesů na základní škole nebylo využito nic z uvedeného.

Závěr

Teoretická část bakalářské práce předkládá situaci v Československé republice od konce 2. sv. války až do 50. let. Práce se věnuje postupnému získávání moci komunistickou stranou před únorem 1948, a poté jejímu následnému upevňování po roce 1948. Blíže se práce věnuje období politických procesů v 50. letech a zaměřuje se na nejvýznamnější osobnosti, které se staly oběťmi těchto procesů, konkrétně na Heliodora Píku, Miladu Horákovou, Josefa Toufara, Rudolfa Slánského. Práce se dále věnuje i procesům s československými hokejisty.

Praktická část bakalářské práce se zabývá analýzou vybraného vzorku učebnic dějepisu pro základní školy. Analyzované učebnice jsou od nakladatelství *Taktik*, *Fraus* a *SNP – pedagogické nakladatelství*. V rámci pojmové analýzy byly vytvořeny přehledné pojmové tabulky obsahující 30 pojmů, které se vážou k tématu analyzovaných textů. Pojmová analýza textu v učebnici *Hravý dějepis 9 – nejnovější dějiny* od nakladatelství *Taktik* prokázala absenci 8 pojmů, v učebnici *Dějepis 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia* od nakladatelství *Fraus* prokázala absenci 16 pojmů a v učebnici *Dějepis 9 pro základní školy* od nakladatelství *SPN – pedagogické nakladatelství* prokázala absenci 14 pojmů.

Na základě pojmové analýzy byl prokázán nejlepší výsledek u učebnice *Hravý dějepis 9 – nejnovější dějiny* od nakladatelství *Taktik*, ve které je i problematika politických procesů 50. let nejlépe vysvětlena. Text v učebnici je přehledný a uspořádaný do odstavců v barevných rámečcích, díky čemuž se v textu dobře orientuje. Součástí textu jsou i četné fotografie optimálních rozměrů, které žákům usnadňují lepší orientaci v textu a přibližují žákům skutečné podoby nejznámějších obětí politických procesů.

Učebnice *Dějepis 9 pro základní školy* od nakladatelství *SPN – pedagogické nakladatelství* předkládá žákům komplexní text o politických procesech, který je srozumitelný a doplněný třemi fotografiemi Heliodora Píky, Milady Horákové a Rudolfa Slánského v dostačující velikosti. Text v učebnici je ovšem uspořádán do souvislého textu, ve kterém se může žákům hůře orientovat.

Pojmová analýza prokázala největší nedostatky v učebnici *Dějepis 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia* od nakladatelství *Fraus*. Tématu politických procesů se učebnice,

v kontrastu s předchozími analyzovanými učebnicemi, věnuje jen velmi okrajově. Text o politických procesech obsahuje tři fotografie, z nichž pozitivně hodnotíme pouze fotografii Milady Horákové před Státním soudem. Fotografie Rudolfa Slánského je malého rozměru a na fotografii se nachází i další blíže nepopsaná osoba, což může být pro žáky matoucí. Text obsahuje i fotografii prokurátora Josefa Urválka, ovšem také v menší velikosti.

Praktická část bakalářské práce je zakončena dotazníkovým šetřením zaměřeným na výuku politických procesů 50.let na základních školách. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 115 respondentů (žáků) ze 40 základních škol z Královéhradeckého kraje a přilehlého okolí. Na základě dotazníkového šetření můžeme konstatovat, že výuka politických procesů 50. let na královéhradeckých základních školách je spíše podprůměrná. Z výzkumu vyplynulo, že učitelé dějepisu nejvíce seznamují žáky s osudem a procesem Milady Horákové, což vypovědělo 90 % žáků. Ovšem v procesech s dalšími významnými osobnostmi se žáci již příliš neorientují, např. 72 % žáků uvedlo, že je učitel dějepisu neseznámil s tzv. čichošťským zázrakem, 67 % žáků uvedlo, že je jejich učitel neseznámil ani s osobností Rudolfa Slánského a 82 % žáků uvedlo, že na základní škole nebyli seznámeni s politickými procesy s hokejisty. Na druhou stranu pozitivně hodnotíme, že podle výzkumu se současní žáci zajímají o moderní československé dějiny (uvedlo 70 % žáků) a že považují za důležité si politické procesy 50. let připomínat (uvedlo 84 % žáků).

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

- JEDLIČKOVÁ, Lenka a kol., *Hravý dějepis 9 - nejnovější dějiny*, Praha 2019.
- PARKAN, František a kol., *Dějepis 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia*, Plzeň 2011.
- VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 9 pro základní školy: nejnovější dějiny*, Praha 2009.
- GOTTWALD, Klement, *Spisy XII*, Praha 1955

Literatura

- BENČÍ, Antonín – RICHTER, Karel, *Vražda jménem republiky*, Praha 2006.
- BENEŠ, Edvard, *Paměti*, Praha 1947.
- BENEŠ, Edvard, *Šest let v exilu a druhé světové války*, Praha 1946.
- CUHRA, Jaroslav, *Církevní procesy*, in: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*, edd. J. Pernes – J. Foitzik, Brno 2005.
- FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr, *Žádáme trest smrti*, Praha 2008.
- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a Trest v Českých dějinách*, Praha 2000.
- HALAMOVÁ, Veronika, *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*, Ostrava 2014.
- IVANOV, Miroslav, *Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové*, Praha 2008.
- KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa, Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Brno 2009.
- KAPLAN, Karel, *Největší politický proces: "M. Horáková a spol"*, Praha 1995.
- KAPLANA, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Politické procesy 50. let v Československu*, in: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*, edd. J. Pernes – J. Foitzik, Brno 2005.
- KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004.

- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008.
- KNAPÍK, Jiří, *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*, Opava 2014
- KOCIÁN, Jiří, *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*, Praha 1993.
- KRÁTKÝ, Karel, *Marshallův plán*, Plzeň 2010.
- KROUPOVÁ, Pavlína, *Prosazování komunistické ideologie do školní výchovy dětí a mládeže*, in: *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948-1989*, Praha 2020.
- LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.
- LOUŽEK, Marek – DEJMEK, Jindřich, *Marshallův plán 60 let poté*, Praha 2007.
- MACKŮ, Jiří, *Kauza Zábrodský – Na oltáři komunismu*, Praha 2005.
- MACKŮ, Jiří, *Zapřené generace – Obětovaní šampióni*, Praha 2004.
- MAŇÁK, Josef – ŠVEC, Vlastimil, *Výukové metody*, Brno 2003.
- PARKAN, František, *Didaktika dějepisu*, Praha 2014.
- RAJLICH, Jiří – LANÍK, Jaroslav – BÍLEK, Jiří a kol., *Vojenské osobnosti Československého odboje 1939-1945*, Praha 2005.
- STRADLING, Robert, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004.
- SÝKORA, Miloslav, *Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*, Praha 1996.
- ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří, *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*, Praha 2013.

Webografie

TOTEV, Jonko, *Únor 1948*, dostupné online (<http://www.totalita.cz/1948/1948.php>), [citováno 14.11.2022]

KALOUS, Jan, *Za Augustinem Bubníkem*, *Paměť a dějiny* 2/2017, s. 121–122, dostupné online (https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/08/PD_02_2017_121-123.pdf), [citováno 20.1.2023]

BOUŠKA, Tomáš, *Rozhovor s Augustinem Bubníkem*, dostupné online (<https://www.politictivezni.cz/cz/augustin-bubnik.html>), [citováno 20.1.2023]

Životopis Milady Horákové, dostupné online (<https://miladahorakova.cz/zivotopis/>), [citováno 12.10.2022]

HORÁKOVÁ, MILADA, *ROZ. KRÁLOVÁ (25. 1. 1901 PRAHA – 27. 6. 1950 PRAHA PANKRÁČ)*, dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/horakova-milada-25-1-1901/>)

Přílohy

Seznam grafů

Graf 1 Pohlaví žáků/respondentů	29
Graf 2 Navštěvované základní školy	30
Graf 3 Událost února roku 1948	31
Graf 4 Význam termínu „politické procesy“	32
Graf 5 Tři významné oběti politických procesů	32
Graf 6 Činnosti StB.	33
Graf 7 Činnost tzv. sovětských poradců	34
Graf 8 Zahrnutí osobnosti Heliodora Píky do výuky dějepisu na základních školách..	34
Graf 9 Činnost Heliodora Píky	35
Graf 10 Důvody popravy Heliodora Píky.....	36
Graf 11 Zahrnutí osobnosti Milady Horákové do výuky dějepisu na základních školách	36
Graf 12 Profese Milady Horákové.....	37
Graf 13 Důvod popravy Milady Horákové.....	37
Graf 14 Zahrnutí události tzv. čichoštského zázraku do výuky dějepisu na základní škole	38
Graf 15 Čichoštský zázrak – přímo charakterizující slova.....	38
Graf 16 Oběť tzv. čichoštského zázraku.....	39
Graf 17 Zahrnutí osobnosti Rudolfa Slánského do výuky dějepisu na základních školách	40
Graf 18 Činnost Rudolfa Slánského	40
Graf 19 Důvod popravy Rudolfa Slánského.....	41
Graf 20 Význam tzv. akce K	41
Graf 21 Zahrnutí procesů s hokejisty do výuky dějepisu na základních školách.....	42
Graf 22 Zájem žáků o moderní dějiny Československé republiky.....	43
Graf 23 Vyjádření důležitosti si připomínat politické procesy 50. let.....	43
Graf 24 Názory na rozšíření výuky politických procesů na základních školách.....	44
Graf 25 Prameny využívané učiteli dějepisu na základních školách.....	44